Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VZTAH MEZI HYPNABILITOU A MÍSTEM KONTROLY

THE RELATION BETWEEN HYPNABILITY AND LOCUS OF CONTROL

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Přemysl Khýr**

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D**

Olomouc

2019

Poděkování

Cítím nemalou povinnost poděkovat hned několika osobám, bez kterých bych na studiu a této bakalářské práci dlouho nevydržel pracovat. Chtěl bych poděkovat rodičům za velikou podporu, protože to díky nim mohu studovat vysokou školu a zaobírat se tím co mě zajímá. Se mnou snášejí mé stresové projevy již od přijímacího řízení na psychologii až do teď. Rád bych poděkoval celé rodině, neboť útěchy a jistoty se mi dostává i od sourozenců a prarodičů. Dále bych veliké díky věnoval svému příteli, který se skrze mě opět vrátil do studentských let a znovu si prochází zkouškovým a státnicemi se mnou. Na závěr bych chtěl poděkovat vyučujícím, kteří mi ochotně poskytovali odborné rady. Především chci poděkovat vedoucímu této práce PhDr. Mgr. Romanovi Procházkovi, Ph.D za příležitost přiblížit se tématu, které mě hodně zajímá a ve kterém vidím svou budoucnost. Děkuji mu za velmi podpůrnou a vstřícnou spolupráci.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: Vztah mezi hypnabilitou a místem kontroly vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne …… Podpis .....

OBSAH

Číslo **Kapitola** **Strana**

ÚVOD **5**

TEORETICKÁ ČÁST **6**

1 Hypnóza **7**

1.1 Historie hypnózy 7

1.2 Definice hypnózy 9

Tři hlavní rysy hypnózy dle Kratochvíla 10

1.3 Hypnabilita 12

1.3.1 Definování hypnability 12

1.3.2 Vlastnosti hypnability 13

1.3.3 Hypnabilita a sugestibilita 15

1.3.4 Hloubka hypnózy 15

1.3.5 Měření hloubky hypnózy 17

1.4 Využití hypnózy 18

1.5 Techniky navozování hypnózy 18

1.6 Hypnóza a osobnost 21

1.6.1 Osobnost 21

1.6.2 Hypnabilita a osobnost 21

2 Určení osobní kontroly **25**

2.1 Locus of control 25

2.1.1 Locus of Control v pojetí J. B. Rottera 25

2.1.2 Locus of Control v pojetí jiných autorů 26

2.1.3 Interní a externí locus of control 27

2.1.4 Vlastnosti locus of control 28

2.2 Locus of control a sugestibilita 30

2.3 Vztah mezi hypnabilitou a místem kontroly 32

VÝZKUMNÁ ČÁST **35**

3 Empirická část **36**

3.1 Výzkumný problém 36

3.2 Cíle práce 37

3.3 Hypotézy 38

3.4 Typ výzkumu 39

3.5 Testové metody 39

3.5.1 Rotterova I-E škála 39

3.5.2 Kratochvílovo třístupňové měření hloubky hypnózy 40

3.6 Průběh výzkumu 42

3.7 Soubor 45

3.8 Metody zpracování dat 48
3.9 Analýza dat a její výsledky 49
3.9.1 Analýza dat 49
3.9.2 Platnost hypotéz 54
4 Diskuze 55
5 Závěr 59
6 Souhrn 60
LITERATURA 64
PŘÍLOHY 72

ÚVOD

Poměrně dlouho jsem se rozmýšlel, jaké si zvolím téma pro svou bakalářskou práci. Napadalo mě vícero témat, o kterých vím, že by dost zajímala nejen mou osobu. Nedokázal jsem však nějaká z témat správně uchopit. Delší dobu jsem se nedokázal rozhodnout, až se mi do rukou dostala kniha od profesora Kratochvíla s názvem Klinická hypnóza. Téma hypnózy mi bylo velmi blízké a knihu jsem měl rychle přečtenou. Nápadů na bakalářskou práci s tímto tématem se hrnula celá spousta a se zjištěním, že na naší Katedře psychologie se doktor Procházka chystá zpracovávat výzkum přímo za použití hypnózy mi hrálo do karet. Jsem nesmírně rád, že jsem se k hypnóze mohl dostat skutečně velmi blízko a mohl jsem sám hypnotizovat naše respondenty, a tak mít možnost více porozumět celému procesu hypnózy. Z pouhého čtenáře, který hltal každé Kratochvílovo slovo, jsem se tedy dostal do samotného procesu, což mě nesmírně obohatilo a jen utvrdilo v tom, že s hypnózou chci i nadále pracovat.

Vím, že mé zaujetí a přílišné nadchnutí pro toto téma není nic neobvyklého, neboť pro spoustu lidí je to téma magické, čarodějné až exorcistické, přitahující pozornost laické veřejnosti či filmařů, kteří hypnózu pro větší úspěšnost zobrazují jako mistrovské umění manipulace nad druhým člověkem. Já bych se však chtěl přidržovat vědecké hypnózy, která by pro některé, jenž již zhlédli jeden z podobných filmů, mohla být nudná až komicky prostá.

Stále však spousta věcí budí mou nemalou zvědavost a nadšení, například co se některých reakcí v průběhu hypnózy týče. To, čemu jsem chtěl být tedy sám svědkem a více to prozkoumat byl proces hypnózy a s tím spojené reakce hypnotizovaného. Zajímalo mě, jestli může hypnóza skutečně ovlivnit jedince do takové míry, že bude před mýma očima reagovat na jednotlivé sugesce.

Následně se mi nabízela celá řada otázek. Jak to, že některé osoby na sugesce reagují a jiné mají problém se samotným zavřením očí? Pokládal jsem si tedy otázky a chtěl zjistit se kterým faktorem by hypnabilita (schopnost pohroužit se do hypnózy) mohla souviset. V literatuře profesora Kratochvíla jsem se dočetl, že prozatím ne příliš uspokojivě je probádaná oblast ve vztahu hypnability a ovlivnitelnosti. Sáhnul jsem tedy po Rotterově I-E škále, která měří pro mě rovněž velmi zajímavé locus of control a již jen předpokládal pozorovatelné rozdíly u externalistů a internalistů v jejich hypnabilitě. Jelikož se jedná o téma, o kterém můžeme dohledat rozdílné údaje a výsledky, zajímalo mě, jakých výsledků se podaří docílit nám.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HYPNÓZA

K samotnému tématu hypnóza se již častokrát přistupuje s předsudky, že se jedná o cosi tajemného, magického a spíše, než s vědeckými kruhy bývá hypnóza spojována s iluzionisty či kartářkami. Hypnózou se však zaobírala nemalá řada světově známých odborníků v oblasti psychologie, psychiatrie a biologie, kteří zasvětili mnoho let výzkumů a práce tomuto psychickému stavu. Proto můžeme nalézt v zahraničních, ale i českých zdrojích četné definice a vymezení, co to hypnóza, hypnotický stav či hypnotický trans je. Dříve než však přejdeme k definování, uveďme si stručnou historii hypnózy.

1.1 Historie hypnózy

Přes jakoukoli kulturu a v jakékoli době byla hypnóza či též trans spojována především s uzdravováním. Nejednalo se samozřejmě o hypnotické techniky, jaké známe dnes. Dosahovalo se však změněného stavu vědomí, jenž měl ve většině případů pomoct od nemoci. Animistická náboženství stejně jako šamanismus byli rozšířené po celém světě a nemoc považovali za narušení rovnováhy mezi osobou a vesmírem. Datování prvních šamanistických tradic se pohybuje kolem 50 000 až 30 000 let před naším letopočtem. Pozdější zmínky o transu bychom dohledali ve starém Egyptě, kde se v chrámech určených pro léčbu pacienti postili a následně se dostávali do stavu transu prostřednictvím zpěvu. Podobných stavů se k léčbě či věštění užívalo v mnoha dalších kulturách. Ať již u starověkých Hebrejů či starověkých Keltů, jenž vyvolávali druidský spánek s cílem léčby, jsou zmínky o transu dohledatelné ve všech známých kulturách (Williamson, 2012).

Pokud bychom se chtěli bavit o hypnóze v novodobějším pojetí, za zmínku určitě stojí rakouský lékař Anton Mesmer, který je skrze svou práci považován za objevitele moderní hypnózy 18. století. Jeho práce je však spíše mystického než vědeckého rázu a ve vědeckých kruzích zapříčinila velké pohoršení (Chertok, 1986). Hypnózu připodobňoval k živočišnému magnetismu či magnetickému fluidu. Domníval se, že nemoc nastává v důsledku nerovnováhy tohoto fluida, a tak se snažil pomocí zmagnetizovaných tyčí, později rukou, tuto nerovnováhu napravit. Mesmer popíral, že by léčebného výsledku mohlo být dosaženo skrze sugesci a neochvějně věřil ve schopnost léčby skrze tuto energii (Marcuse, 1959).

Více vědeckého přístupu se hypnóze dostávalo až v pozdějších letech, kdy mnoho Mesmerových žáků či příznivců začalo k hypnotickému stavu přistupovat odlišným způsobem. Začal se objevovat nespočet teorií, kdy byla hypnóza připodobňována například ke spánku Jamesem Braidem, nemoci J. M. Charcotem a stále více se zbavovala mesmerovského mystického nádechu, čímž se začínala více podobat dnešnímu pojetí. K tomu přispěl i francouzský lékař A. Liébeault, který začal trans spojovat se sugestibilitou. A právě u něj se hypnóze učil i Sigmund Freud, jenž této dovednosti využíval u svých pacientů. Nebyl však v této technice tak úspěšný jako například jeho kolega neurolog Breuer a později tento přístup k léčbě neurotických pacientů zanechal (Zíka, 1992).

Dokonce i na našem území se hypnóza hojně využívala. Za zmínku jistě stojí vznik sekce pro hypnózu Československé psychiatrické společnosti v roce 1970. Tato sekce sdružovala odborníky, kteří využívali hypnózu pro klinické účely nebo se zaobírali výzkumem v této oblasti. Členy byli doktoři, psychiatři, ale i psychologové, jenž také pořádali výukové programy, ve kterých se snažili předávat své zkušenosti a dovednosti. Po rozdělení Československa došlo k přejmenování na Českou psychiatrickou společnost, která působí a hypnózu využívá dodnes (Svoboda, 1997).

Hypnóza je i dnes četně využívána, ať už v klinickém prostředí či jako terapeutický prostředek pro léčbu celé škály nemocí. Neustále však dochází k novým výzkumům na toto téma, neboť stále zůstávají nejasnosti a rozpory nad touto metodou, kterou mnoho lidí, především laiků, stále vnímá mystickým pohledem Antona Mesmera.

1.2 Definice hypnózy

Pokud bychom pátrali po původu slova hypnóza, dostali bychom se do antiky. Jedná se o slovo převzaté z řečtiny, které označuje jméno boha spánku Hypna (Malina, 2009). Ten sesílal každý den spánek na všechny živé tvory na zemi, aby je zbavil trápení, starostí a dopřál jim odpočinku (Palagini & Rosenlicht, 2011).

Již zde si můžeme povšimnout spojitostí se spánkem či odpočinkem, kterou přejímá i mnoho dalších autorů. Například vědci jako James Braid, I. P. Pavlov a další, nahlíželi na hypnózu jako na stav identický spánku (Zíka, 1992). Ten, kdo poprvé použil pro označení jméno řeckého boha spánku, byl v 19. st. již zmiňovaný skotský chirurg James Braid, neboť pevně věřil, že se jedná o stav spánku identický (Marcuse, 1959). Dalším byl José Faria, jenž přímo popisuje hypnózu jako bdělý spánek (Zíka, 1992). V neposlední řadě i Pavlov, který uvádí, že se jedná o velmi pozvolna nastupující spánek s totožnými projevy v mozkové oblasti i všech dalších tělesných projevech (probouzení, protahování, protírání očí) (Kratochvíl, 1972). Tento názor byl ovšem zamítnut, neboť současná věda je schopná pomocí elektroencefalografu sledovat mozkovou aktivitu při bdění, spánku, ale i v průběhu hypnózy.

Z elektroencefalogramů je následně patrné, že se spánek od hypnotického stavu liší (Zíka, 1992). Tímto fenoménem se ve svém výzkumu zaobíral i Kratochvíl a Macdonald (1972) jenž zaznamenali odlišnosti mezi hypnotickým stavem a spánkem. Kratochvíl (2009) dále uvádí, že ačkoliv se hypnóza může spánku podobat, hypnotizovaný však neustále zůstává v těsném kontaktu s hypnotizérem a reaguje na jeho sugesce. Tudíž spojovat hypnózu se spánkem nám již povoluje pouze původ slova hypnóza.

Zajímavý názor podává doktor Griffith Williams (in LeCron, 1996), jenž tvrdí, že každý z nás se již do hypnotického stavu ponořil. Zastává názor, že bdělé snění či dokonce úmyslné soustředění, jako například u čtení knihy, sledování televizního programu, nebo oddávání se fantaziím, není nic jiného než hypnóza.

Čeho se však většina autorů při vymezení hypnózy drží, je připodobňování k odpočinku, k relaxaci. Ernst Kretschmer (in Kratochvíl, 1992) charakterizuje hypnózu mechanismy hluboké relaxace, specifickými stavy očních svalů a změněného stavu vědomí. Rovněž v americké národní knihovně medicíny je hypnóza charakterizována jako stav hluboké relaxace, která je spojená s vyšší sugestibilitou a poklesem kritických schopností (Vickers, Zollam & Payne, 2001).

Hypnóza zde tedy bývá skrze hlubokou relaxaci a snížení kritických schopností stále více autory připodobňována ke změněnému stavu vědomí. Zakladatel časopisu The American Journal of Clinical Hypnosis a muž, jenž přispěl ke značnému rozvoji tohoto terapeutického přístupu, H. Ericson, popisuje hypnózu jako změněný stav vědomí. Ten se projevuje tím, že jedinec přestává používat své bdělé vědomí a začne plně využívat svého nevědomí. A právě nevědomí je studnicí daleko více informací než naše vědomí (in Zeig & Munion, 2007).

Rovněž jeden z předních českých psychologů Stanislav Kratochvíl (1972) se při definování odkazuje ke stavu relaxace a změněnému stavu vědomí. Kratochvíl (2009) tedy hypnózu definuje jako specifický stav psychiky, který má společné tři hlavní rysy, a to zvýšenou sugestibilitu, změněný stav vědomí a vztah závislosti na hypnotizérovi. Aby se však jedinec dokázal pohroužit do tohoto stavu, je nezbytným předpokladem individuální schopnost označovaná jako hypnabilita.

Tři hlavní rysy hypnózy dle Kratochvíla

1. **Zvýšená sugestibilita**

Abychom se mohli bavit o sugestibilitě, je nutné nejdříve definovat co je to sugesce. Chemnitz a Féingold (in Svoboda, 1997) tvrdí, že se jedná o podnět, jenž vede k bezděčnému, emočně nekontrolovatelnému chování a prožívání bez kritického zvážení.

Sugestibilita je tedy dle Kratochvíla (2009) schopnost jedince bezděčně reagovat na tyto podněty. Subjekt tak bude schopen přijímat hypnotizérovo tvrzení, ať už ve formě příkazu či instrukce, a to bez kritického náhledu. To se pak může projevit v prožitcích, automatických úkonech či v ovlivnění fyziologických funkcí. Sugestibilita tedy bude úzce souviset s hypnabilitou a v hypnotickém stavu může dojít k jejímu výraznému zvýšení. Tohoto jevu se v hypnóze využívá k léčbě celé škály onemocnění a problémů.

Bdělou sugestibilitou se myslí individuální schopnost jedince reagovat na sugesce v bdělém stavu. Jelikož se jedná o individuální schopnost, bude tedy sugestibilita u lidí různá, přičemž existuje mnoho zkoušek sugestibility. Například kyvadélko, semknutí rukou, padání dozadu a další, které se využívají před samotnou hypnotizací k určení míry jedincovy individuální schopnosti být hypnotizován (Kratochvíl, 2011).

2. Změněný stav vědomí

V hypnóze dochází k pozměňování stavu vědomí. Chertok (1986) tvrdí, že se jedná o přirozený stav a můžeme jej pozorovat rovněž u některých forem meditací. Příkladem může být jóga. Zíka (1992) zmiňuje další techniky, kterými je třeba i holotropní dýchání, kde se v důsledku dechové regulace můžeme dostat do podobného stavu přeneseného vědomí. Shorn (1970) tento zmiňovaný stav označuje slovem trans. V transu jedinec zapomíná na realitu kolem sebe, odprošťuje se od vnějšího světa a využívá svého nevědomí. Kratochvíl (2009) dodává, že současně může být zachována část kritického náhledu, která neustále kontroluje spojení se skutečnou realitou kolem hypnotizovaného. Pro lepší představu, jak hypnotický stav vnímá samotný jedinec, uvádím výpověď skutečné pacientky. Ta odpovídá na otázku, v čem je rozdílný běžný stav od hypnotického. *„V normálním stavu mám svoji vůli, jestli chci, tak vám řeknu ano nebo ne. V hypnóze jako by se ve mně něco změnilo. Na každé slovo, co mně řeknete, to okamžitě udělám. Jako by mě nějaká síla nutila dělat ty věci“* (Kratochvíl, 2011, s. 21).

3. Vztah k hypnotizérovi

Vztah hypnotizovaného k hypnotizérovi je přezdíván jako raport a jedná se o zvláštní výběrové spojení, kterého je zapotřebí pro navození hypnotického stavu (Zíka, 2011). V tomto spojení je hypnotizovaný výlučně zaměřen na podněty hypnotizéra neboli selektivně přijímá pouze jeho slova, na které dále reaguje a podněty od ostatních lidí z okolí jsou potlačovány (Kratochvíl, 1972). Pro navození tohoto vztahu je nutný souhlas jedince, který je ochotný vyhovět a dostává se tak do submisivní pozice poddání se hypnotizérovi. Zatímco se dříve k dosažení tohoto stavu více apelovalo na hypnotizérovu direktivnost, pozici autority, která dokáže hypnotizovaného dostat do submisivně podřízené pozice, dnes se stále více objevují techniky nedirektivní. V těch má hypnotizér pozici jakoby průvodce, osoby spolupracující, jenž se nesnaží hypnotizovanému vnutit či se jej zmocnit. Namísto toho jedince navádí a radí mu, jak nejlépe cíleného stavu navodit (Kratochvíl, 2011). To ovšem neznamená, že je vždy nejlepší volbou nedirektivní přístup. Šabata (in Kratochvíl, 2011) v jednom ze svých výzkumů poukázal na individuální výběrovost z těchto přístupů. Osobám submisivnějším byla příjemnější direktivní forma hypnotizace, zatímco osoby dominantnější se lépe cítily ve spolupracujícím nedirektivním přístupu. Tudíž je důležité pamatovat na individuální přístup k subjektu a snažit se použitou techniku co nejvíce přizpůsobit ku komfortu hypnotizovaného.

Přesto, že si můžeme ve výše popsaných definicích povšimnout několika podobností, většina autorů však podává definice nejednotné a mnohdy až rozporné. Konečné a platné objasnění tohoto fenoménu není doposud přesně definováno a je tak stále ještě hypotetické. V literatuře bychom tedy mohli dohledat ještě mnoho teorií hypnózy, které se snaží definice klasifikovat do samostatných kategorií. Například Hilgard (1975) uvádí operacionální, podmiňovací, teorii rolí, psychoanalytickou, neodisociativní a teorii více aspektů. Shor (1970) přináší svou teorii tří faktorů, mezi které řadí již zmiňovaný trans, nevědomé zapojení a archaické zapojení (raport).

1.3 Hypnabilita

Zájem o vědecké zkoumání hypnability je stejně starý jako výzkumy, které se zaobírají samotnou hypnózou. Již v počátcích moderního zkoumání hypnózy v 19. století bylo zřetelné, že ne všichni se do hypnotického stavu dokáží pohroužit. Zjištění, že dokonce každý v tomto stavu reaguje odlišně, vedlo k přenesení zájmu na hypnotizovanou osobu, její vlastnosti či předpoklady, které vedou k dovednosti být hypnotizován. Proto se i dnes moderní hypnologie problematikou předpokladů subjektu pro hypnotizaci zabývá daleko víc než předpoklady, které by měl mít hypnotizér, aby byl při hypnotizování úspěšný. Hypnotizérovy vlastnosti, tedy nejsou tak podstatným prvkem pro samotnou hypnózu, pokud jsou zachovány standardizované podmínky (Svoboda, 1987).

1.3.1 Definování hypnability

Mohli bychom dohledat nespočet definic od mnoha autorů, kteří se fenoménem hypnability důkladně zaobírali. Svoboda (1987) se s nemalým zájmem o toto téma pokusil onu obrovskou škálu poznatků shrnout. Sám následně tento fenomén připodobňuje k vlastnosti individua, jež je úzce propojená s motivací hypnotizované osoby. V americké literatuře můžeme hypnabilitu nalézt i pod pojmem hypnotická susceptibilita. Hilgard (in Kratochvíl, 1972) definuje tento fenomén jako osobnostní rys, který umožňuje být hypnotizován, a díky tomu být schopen prožívat zážitky, jež jsou s tím spojené.

S rozličným přístupem přichází Shor, Orne, O'Connell (1966), kteří zavádí takzvanou plateau hypnabilitu. Autoři se nespokojují pouze s jedinou zkouškou hypnability, jak to dělalo mnoho jiných badatelů. Tvrdí, že je potřeba nalézt maximální hloubku hypnózy a k tomu je zapotřebí mnohonásobných hypnotických sezení. Podobný názor bychom

dohledali i u Kratochvíla (2009), který ji označuje jako základní hypnabilitu. Tou se rozumí maximální hloubka hypnózy, do které se subjekt dokáže ponořit za příznivých podmínek.

Připodobňovaní hypnability a sugestibility činí Weitzenhoffer (1980), který chápe hypnabilitu jako jakýsi důsledek sugestibility a předpoklad hypnotického transu, přičemž se rovněž drží tvrzení, že se jedná o schopnost subjektu dosáhnout určité hloubky hypnózy. Podobně i Hájek (in Svoboda, 1987b) spojuje hypnabilitu spíše se schopností reagovat na sugesce a ne se schopností či specifickou vlastností subjektu. Zajímavý a velmi odlišný názor zastávají Pearson a Thompsonová (in Svoboda, 1997), kterým se podařilo zhypnotizovat velké množství různorodých osob. Na základě toho dospěli k přesvědčení, že dobře zvolená hypnotizační technika může přivést do hypnotického stavu kohokoliv.

I přesto, že se hypnabilitou zaobírala celá řada vědců, nepodařilo se tento fenomén uspokojivě vymezit. Skrze četná tvrzení, která hypnabilitu spojují s osobnostním předpokladem, se dostáváme k závěru, že ne každá osoba bude schopna být hypnotizovaná. Samotná hypnabilita bude tedy, jakási specifická vlastnost, zdali se do hypnózy dokážeme pohroužit či nikoliv. Na tento poznatek poukazuje i Kratochvíl (2009, s. 11), který tvrdí, že se jedná o trvalou vlastnost osobnosti a sám ji definuje jako: *„schopnost pohroužit se do hypnózy.“* Tuto charakteristiku osobnosti jsme dále schopni měřit a zaznamenávat pomocí celé řady škál, mezi které patří například: Stanfordská škála, Harvardská skupinová škála, Barberova a Carletonská škála a další.

1.3.2 Vlastnosti hypnability

Vystižení vlastností hypnability je stejně náročné jako její definování. Jelikož se mnoho autorů na tento fenomén dívá rozličným pohledem, je pochopitelné, že každý z autorů připisuje hypnabilitě i jiné vlastnosti. Nejpočetnější diskuze se však vedou kolem dvou faktorů hypnability, a to stability v čase a homogenity. Stabilitou v čase se rozumí stálost hypnability u subjektu v průběhu jeho života. Vedly se četné diskuze na toto téma, kdy se mnoho výzkumníků snažilo odhalit, zdali hypnabilita u subjektu náhodou nekolísá v průběhu let. Vyřešení tohoto problému přinesly již zmíněné škály k zaznamenávání hypnability. Ty ve svých výzkumech použil Hilgard, jež provedl opakovanou hypnotizaci u osob po osmi až deseti letech. Z naměřených dat dospěl k závěru, že hypnabilita stabilní je (in Hájek & Svoboda, 1979/80). S určením homogenity to již bylo komplikovanější. Objevovaly se spory, zdali je hypnabilita jednodimenzionální či vícedimenzionální. Svoboda (1987) poukazuje na Standfordské studie, které odhalují více než jeden faktor, jako

je tomu například u inteligence. Podařilo se jim nalézt ale i jeden společný centrální faktor pro hypnabilitu, jež dává možnost použití unidimenzionálních testů. Spory na toto téma přetrvávají, ačkoliv se již dnes více autorů shoduje na tom, že se hypnabilita skládá z vícero faktorů.

Další hledání společných vlastností pro hypnabilitu se také nesetkalo s velkým úspěchem. Mnoho výzkumů bylo zaměřeno na samotný proces hypnotizace, vlastnosti hypnotizéra a hypnotické techniky. Ukázalo se však, že jsou tyto faktory na hypnabilitě nezávislé (Hájek & Svoboda, 1979/80). Hypnabilitu tedy neovlivní direktivní či nedirektivní vedení při hypnotizaci, ani způsob jakým se jedinec do hypnózy dostává. Tyto faktory by měly ovlivnit pouze subjektivní spokojenost či můžou působit rušivě při hypnotizování. Neměly by však ovlivnit již dříve zmíněnou Kratochvílovu základní hypnabilitu.

Objevovaly se rovněž zajímavé experimenty, které se snažily predikovat hypnabilitu skrze fyziologické funkce. Byla snaha postihnout vztah mezi hypnabilitou a orální teplotou či teplotou pokožky. Ovšem i zde se nepodařilo prokázat významný vztah (Svoboda, 1987).

Kratochvíl (1972) uvádí, že hypnabilita koreluje s bdělou sugestibilitou a do určité míry souvisí s tvořivostí a fantazií subjektu. Toho využívají již dříve zmíněné zkoušky sugestibility před samotnou hypnotizací, které nám mohou již dopředu nastínit, zdali se jedinec dokáže pohroužit do hlubokého hypnotického stavu či nikoliv. Kratochvíl (2011) dále zdůrazňuje, že děti jsou hypnabilnější než dospělí. Z českých autorů se k tomuto názoru přiklání rovněž Hájek (in Svoboda, 1987), který ze svých výzkumů dospěl k následujícím vlastnostem hypnability:

1. Děti jsou více hypnabilní než dospělí (především ve věku osmi až dvanácti let)
2. Pohlaví a rovněž psychiatrická diagnóza, jakkoliv neovlivňují hypnabilitu
3. Hypnabilita vysoce koreluje s bdělou sugestibilitou
4. Různé postoje, očekávání a přesvědčení korelují s aktuální hypnabilitou a mohou komplikovat úplné pohroužení se do hypnotického stavu

1.3.3 Hypnabilita a sugestibilita

Jak zde již bylo mnohokrát uvedeno, mezi hypnabilitou a sugestibilitou existuje vztah. Nejedná se ovšem o dva stejné fenomény. Pro lepší orientaci si zde uveďme rozdíl mezi těmito pojmy.

Svoboda (1987) uvádí rozdíl především v tom, že hypnabilita je výhradně spojená s hypnózou. Když tedy chceme u subjektu prokázat jeho hypnabilitu, musíme ho zhypnotizovat. Oproti tomu sugestibilita je ovlivnitelnost bdělými sugescemi, které se provádí mimo hypnotický stav. Před samotnou hypnotizací však mnoho hypnoterapeutů, ke zjištění jedincovi schopnosti pohroužit se do tohoto stavu, využívá již zmíněných testů bdělé sugestibility. To především z důvodu, že se tím dopředu snaží zabránit případnému nezdaru v hypnotizaci jedince. Kratochvíl (1972, s. 75) přímo vymezuje: *„Sugestibilitu považujeme za schopnost reagovat na sugesce, hypnabilitu za schopnost upadnout do hypnózy.“* Z toho vyplívá, že má hypnóza určité úrovně a záleží na naší hypnabilitě, do jaké z těchto úrovní se dokážeme pohroužit.

1.3.4 Hloubka hypnózy

Jak již bylo uvedeno, naše individuální schopnost zvaná hypnabilita určí, jak hluboko se do hypnotického stavu dokážeme dostat. Hloubka hypnózy by tedy mohla být definována jako určitá míra, kterou odvodíme od subjektu v hypnotickém stavu skrze jeho chování a jeho celkové reakce (Weitzenhoffer, 1980). Kratochvíl (1972) blíže specifikuje, že se jedná o intenzitu a celkové množství vyvolaných úkazů, jež se podaří v hypnotickém stavu zaznamenat.

O jedno z prvních dělení se pokusil Libébaulta (in Hájek & Svoboda, 1979/80), který popsal a roztřídil jednotlivé fáze do šesti bodové škály: 1. Ospalost, 2. lehký spánek, 3. hlubší spánek, 4. střední lehký spánek, 5. normální somnambulní spánek, 6. hluboký somnambulní spánek.

Další škálu, která má již devět bodů přináší Bernheim. Ten následně celou škálu shrnuje do dvou hlavních faktorů, a to na stav s amnézií a bez amnézie. Převážná část hypnologů však pracuje s třístupňovou klasifikací, která se dělí na: somnolenci, hypotaxii a somnabulismus (Svoboda, 1987). Kratochvíl (2009) z třístupňové klasifikace rovněž vychází a doplňuje ji o výjimečný stav velmi hluboké hypnózy. Jednotlivé stupně blíže specifikuje:

1. Lehká hypnóza
    - Zavírají se víčka, přichází ospalost, nastupuje relaxace a uvolnění
    - Objevuje se pocit tíhy, zpomalují se duševní pochody, subjekt se začíná více ponořovat do sebe, má však stále kontrolu nad svým tělem a svým okolím
    - Subjekt může kdykoliv přerušit hypnotizaci a otevřít oči
2. Střední hypnóza
    - Ospalost u subjektu narůstá a je nemožné otevřít oči
    - Subjekt nemůže již odporovat motorickým sugescím (tíha v ruce, lehkost a zvedání ruky k rameni) a rovněž reaguje na sugesce tepla, chladu
    - Mohou se objevit halucinace a iluze
    - U některých osob se může objevit i analgezie na méně bolestivé podněty
    - Jedinci jsou schopni mluvit či posunky dát najevo své prožitky
    - Amnézie se však v této úrovni ještě nevyskytuje, nebo jen velmi vzácně
    - Mohou být navozeny lehké posthypnotické sugesce, těm však může subjekt ještě odporovat
3. Hluboká hypnóza
    - Subjekt reaguje na téměř všechny druhy sugescí a nemůže jim odporovat
    - Subjekt si neuvědomuje nereálnost prožívaného a plně věří tomu co vidí a co prožívá
    - Typická je regrese do dětského věku či anestezie a analgezie. Je rovněž možné ovlivňovat vegetativní funkce subjektu či zadávat posthypnotické sugesce. Ty bude subjekt vykonávat bez toho, aniž by znal důvod svého jednání. Bude se však své sugerované chování snažit racionalizovat před okolím, ale i před sebou samotným
    - Může dojít ke spontánní amnézii
4. Velmi hluboká hypnóza
    - Jedná se o výjimečný hypnotický talent jedince
    - Jedinec reaguje na všechny druhy sugescí v plné intenzitě a nemůže jim odporovat

1.3.5 Měření hloubky hypnózy

Víme tedy, že se na základě naší hypnability dokážeme pohroužit do určité hloubky hypnózy. Je tedy následně nutné zvolit metodu, která dokáže uspokojivě zaznamenat a určit v jaké z výše uvedených úrovní hypnotického stavu se nacházíme.

K prvnímu zaznamenávání docházelo skrze subjektivní výpovědi hypnotizovaných osob. Ty byly v průběhu hypnózy žádány, aby sami uvedly, jak hluboko se nacházejí. Od těchto introspektivních metod se však brzy upustilo a začaly se objevovat více věrohodnější metody, opírající se o psychometrické základy (LeCron, 1953). Jedná se o již zmiňované škály hypnability. Ty pracují s jedním výsledným skórem, které vnikne jako součet sugescí, na něž hypnotizovaný jedinec reagoval (Kratochvíl, 2011).

Tvorba škál započala v roce 1930, kdy se začala objevovat spousta měřících metod. S prvním přístupem v tomto roce přichází White, který chtěl reakce zaznamenávat skrze hodnotící měřítka neboli standartní skóry (Hájek & Svoboda, 1979/80). Pro naše účely je však podstatné zmínit ty nejznámější, mezi které patří Stanfordské škály od autorů Weitzenhoffera a Hilgarda, jež daly vzniknout mnoha dalším, například velmi známým Harvardským skupinovým škálám. Zahrnují 12 sugestivních položek, přičemž každá z nich je obtížnější. Subjekt bude o to víc hypnabilnější, pokud bude reagovat na větší počet zadávaných sugescí, a to dokonce i na ty náročnější (Shor & Orne, 1963).

Skrze reagování subjektu na zadávané sugesce v hypnóze tedy určujeme hloubku tohoto stavu. Jak již bylo dříve uvedeno, Kratochvíl (2009) vychází ze třístupňové klasifikace hloubky hypnotického stavu. Aby jedinec mohl být zařazen do jedné z kategorií, musí reagovat na lehké či složité sugesce. Pro lepší přehled přidávám seznam Kratochvílova rozdělení těchto sugescí:

1. Jednoduché sugesce:
    - Tíha v ruce
    - Lehkost v ruce a postupné zvedání ruky, nemožnost vrátit ruku zpět
    - Rotace ruky
    - Teplo a chlad v ruce
    - Živý sen
    - Halucinace mouchy

2. Složitější sugesce:
    - Nemožnost mluvit
    - Posthypnotické sugesce
    - Amnézie
    - Sugerování halucinace (psa, ptáka)
    - Věková regrese do 4 let
    - Analgezie

Některé zmíněné sugesce jsme využívali v našem výzkumu. Použili jsme tíhu a lehkost v ruce, teplo a chlad či třeba živý sen. Více se o tomto tématu a námi zadávaných sugescí dočteme ve výzkumné části této práce.

1.4 Využití hypnózy

Ačkoliv se tématem využití hypnózy ve své práci nezaobírám, je dobré alespoň krátce zmínit, že hypnóza nevyužívá jednotlivých sugescí pouze pro experimentální účely. Ericson (1959) uvádí, že využívání psychologických prostředků k léčbě organických či psychologických potíží je stejně staré jako lidstvo samo. Nejedná se však o absolutní léčebnou metodu, která by si dokázala poradit se všemi obtížemi. Je dobré ji vnímat jako pomocný nástroj, který může skrze sílu sugesce pacientovi prokazatelně pomoci.

1.5 Techniky navozování hypnózy

Jelikož se o námi zvolené technice navození hypnózy více dozvíme ve výzkumné části, uveďme si zde jen stručný přehled existujících technik. Mezi velmi rozšířené a mnoha hypnoterapeuty využívané techniky patří postupy již mnohokrát zmiňovaného Stanislava Kratochvíla, který uvádí velmi přehledné shrnutí. V našem výzkumu jsme rovněž i my využívali Kratochvílovu standardizovanou formu hypnotizování, o té však více později.

Dříve nežli začneme se samotným hypnotizováním je dobré znát jednotlivé postupy celého tohoto procesu. Beck (2007) uvádí jednotlivé kroky, které je potřeba dodržovat, pokud chceme někoho uvést do hypnotického stavu.

1. **Výběr vhodného jedince**

Nejprve musíme vybrat vhodného jedince k hypnotizování. Tento výběr činíme na základě reagování subjektu na zadávané bdělé sugesce, abychom dokázali odhadnout

jedincovu hypnabilitu ještě před započetím hypnózy. Hilgard (in Beck, 2007) zmiňuje, že již tento krok nám vyselektuje značné množství osob, které pro hypnotizování není vhodné. Shrnul poznatky z mnoha svých studií a dospěl k zjištění, že 20 % hypnotizovaných studentů se nepodařilo skoro vůbec uvést do hypnózy. Však již 47 % se podařilo přivést do lehké hypnózy, 20 % do střední hloubky hypnózy a pouze 13 % upadlo do hlubokého hypnotického stavu.

2. **Uvést jedince do transu**

Jedná se o samotné hypnotizování jedince pomocí sugescí, relaxace a souhlasu hypnotizovaného.

3. **Udělení příkazu**

Jedinci budeme postupně udělovat jednotlivé sugesce. Zjistíme tím hloubku hypnotického stavu a rovněž tak můžeme sugescí využít k výše uvedeným ozdravným účelům.

4. **Kontrola účinnosti**

Kontrolujeme účinnost a nástup reakcí na jednotlivé zadávané sugesce.

Nyní bychom mohli dohledat nepřeberná množství technik, které se zaobírají krokem uvádění jedince do transu. Kratochvíl (2009) uvádí jednotlivá shrnutí a mohli bychom tak použít například verbálně fixační uspávací techniku, která pracuje s fixací pohledu na jeden bod (fixační bod) a následné sugerování pocitu ospalosti, lehkosti a zavírání víček. Pro sugerování prohloubení spánku se využívá i počítání do deseti, kdy sugerování ospalosti graduje. Stejně tak pro opětovné navození bdělého stavu se počítá opačným směrem a sugerování ospalosti se snižuje. Po celou dobu by měl hypnotizér aktivně reagovat na reakce subjektu a přizpůsobit další kroky aktuálnímu dění. Fixační bod může být v podobě černé tečky na zdi či to může být hrot psacího pera, který umisťujeme mírně nad úroveň oči subjektu, aby tak byly dříve unaveny.

Další techniky jsou fantazijní. Ty využívají představivosti, imaginace a jedinec je do transu přiváděn skrze smyslové představy. Může se jednat například a představu postupného hlubšího a hlubšího padání do vlastního nevědomí. Dále můžeme kombinovat a využívat standardizované, nebo improvizované formy či již zmiňované direktivní a nedirektivní techniky (Kratochvíl, 2009).

Zajímavou technikou, která by spadala pod direktivní je takzvaná fascinační hypnóza, jež pro navození hypnózy využívá rázného výkřiku hypnotizéra v nečekanou chvíli (Zíka, 2011). Další zajímavou technikou je mateřská technika, která k hypnotizovanému přistupuje podobně jako matka ke svému dítěti, které podporuje, utěšuje a hýčká. Hypnotizér je tak jedinci velmi blízkým a příjemným průvodcem v celém procesu hypnózy (Kratochvíl, 2009).

Neméně zajímavá je technika magicko-mystická či racionálně-skeptická. Bongartzová (in Kratochvíl, 2009) rozdělila osoby na dvě kategorie osob. Jedince, kteří k hypnóze přistupují s vírou v cosi magického a mystického. Věří, že se s nimi bude dít cosi nadpřirozeného, něco, co věda nedokáže vysvětlit. V tomto případě se těmto osobám nesnažíme vnutit vědecký pohled na hypnózu, ale transformujeme hypnotický postup k očekávání subjektu. Tímto způsobem můžeme jen podpořit jedince a docílit tak lepších hypnotických výsledků. V opačném případě k nám může přijít osoba, která potřebuje přesné objasnění a vědecké vysvětlení celého procesu. U tohoto jedince by tedy bylo nesmyslné používat magických formulací, či hypnózu připodobňovat ke kosmické energii, která je za hypnózu zodpovědná. V tomto případě budeme tedy postupovat vědeckým způsobem, abychom pacientovi dokázali, že se nejedná o žádnou magii, ale o seriózní léčebnou metodu.

Nejen tyto ale všechny zmíněné techniky a přístupy bychom měli volit v souladu s osobností a nastavením hypnotizovaného jedince. Je tedy vhodné před samotným zhypnotizováním provést krátký rozhovor a znát tak jedincova očekávání, postoje a následně zvolit vhodnou techniku. Jedná se však o časově náročnější přípravu, a z tohoto důvodu se na tento krok mnohdy zapomíná. Proto si uveďme ještě jeden přístup, který výše uvedené bere v potaz.

Jedná se o individualizované techniky eriksonovské hypnoterapie. Zastánce a zakladatel přístupu tohoto směru byl Erikson (1958), který zavádí individualizované techniky zaměřené přímo na subjekt, jeho potřeby a uvědomění si ojedinělé osobnosti. Sám kritizoval ostatní techniky a byl názoru, že tyto metody vyvíjí až přílišné úsilí přimět pacienta přizpůsobit se dané technice, namísto aby se technika snažila přizpůsobit pacientovi v souladu s jeho ojedinělou osobností a situací. Erikson (in Zeig & Munion, 2007) se tedy svou technikou snaží co nejvíce přiblížit subjektu a následně pracovat s jeho nevědomím. Odmítá standardizovanou formu hypnotizace a usiluje o přirozený kontakt, jehož cílem je dosáhnutí nenásilné hypnotizace. Z těchto důvodů patří eriksonovská technika hypnotizování k velmi náročným a vyžaduje dlouhou přípravu.

1.6 Hypnóza a osobnost

Dříve nežli se budeme moci zaobírat vztahem mezi hypnabilitou a osobností a následně samotným tématem hypnability a místem kontroly, jež je součástí osobnosti člověka, měli bychom si stručně uvést co to osobnost vlastně je a jak je definovaná.

1.6.1 Osobnost

Můžeme dohledat různá definování osobnosti, jako například od Říčana (2010, s. 137), který charakterizuje osobnost jako: *„psychologický celek, který má svou zákonitou architekturu (strukturu, skladbu, stavbu),“* přičemž se tento celek skládá z celé řady jednotlivých částí. Připodobňuje tak osobnost k lidskému tělu, které se rovněž skládá z různých orgánů.

Cakirpaloglu (2012, s. 16) uvádí většinovou shodu definic na tom, že: „*osobnost představuje souhrn, souvislost či propojení charakteru, temperamentu, schopností, ale také konstitučních vlastností člověka,“* a tak si můžeme povšimnout, že osobnost zahrnuje rovněž konstituci člověka.

Ne všichni autoři však z uvedenými definicemi osobnosti souhlasí. Hall a Lindzeye (in Cakirpaloglu, 2012) se proti vymezování osobnosti vyhraňují. Podle nich jsou definice nedostačující, neboť se v nich odráží zaměření psychologů, jež je vytvořili a tím opomíjejí zdůraznit další důležité komponenty osobnosti. Jedná se především o vědomí vlastní totožnosti a sociální zkušenost.

1.6.2 Hypnabilita a osobnost

Již při prvních výzkumech hypnability se mnoho hypnologů zaměřilo na prozkoumávání vztahu mezi hypnabilitou a lidskou osobností. Snažili se prokázat, že hypnabilita je závislá na osobnosti jedince, neboť již první výzkumy ukázaly, že ne každý se do tohoto stavu dokáže pohroužit. Výzkumem, který měl pomoci predikovat hypnabilitu, se zaobíral Richard Dana a George Cooper (1964). A právě i tito autoři uvádějí, že jedna z možností, jak predikovat hypnabilitu, je zaměřit se na osobnost subjektu. Skrze psychometrické testy popisující osobnost jedince, tak následně být schopni odhalit i jeho schopnost pohroužit se do hypnózy. Kdybychom tedy chtěli zjistit jedincovu hypnabilitu, nemuseli bychom provádět náročnější proces hypnotizace, ale stačilo by tak předložit jen patřičný psychologický test. Nyní však výzkumný problém byl, která složka osobnosti nejvíce přispívá a ovlivňuje jedincovu hypnabilitu.

Bylo učiněno mnoho výzkumů za pomoci všech možných psychologických testů s cílem postihnout určitý rys osobnosti, který má nejsilnější vztah k hypnabilitě. Jedni z představitelů tohoto zkoumání jsou například Shor, Orne a O'Connell (1966), kteří učinili výzkum za použití široké škály psychologických testů s cílem odhalit vztah k hypnabilitě. Z dosažených výsledků uvádějí významné korelace mezi hypnabilitou a postoji, motivačními faktory či mírou představivosti.

Kratochvíl (2011) ovšem udává, že při opakovaných výzkumech se ukazuje nestálost dosažených výsledků. Následovala snaha postihnout alespoň nízké, avšak stabilní korelace, které by prokazovaly hypnabilitu jako osobnostní rys. Bohužel i zde se výzkumy nesetkávaly s patřičným úspěchem. Některé výzkumy vztah potvrzují, ovšem při opakovaných provedeních se korelace nepotvrdily.

Hypnabilita a výchova

Mohli bychom tak nyní hledat souvislosti mezi nejrůznějšími osobnostními faktory. Již zde bylo uvedeno, že hypnabilita je v dospělosti značně stabilní a pohlaví na hypnabilitu rovněž nemá žádný vliv. Na otázku, zdali by však mohla být hypnabilita ovlivněna v dětství se snažila odpovědět Morganová (in Svoboda, 1987). Zkoumala 140 párů dvojčat u kterých shledala podobné hypnability. Rovněž objevila shodu v hypnabilitě těchto dětí a jejich rodičů. Přisuzovala tak hypnabilitu genetickým faktorům, ovšem později se její zájem přesunul k ovlivnitelnosti v důsledku stejného prostředí, výchovy a sociálního učení. U dvojčat tak prokázala vliv na hypnabilitu v důsledku rodinné interakce a výchovy dítěte.

Hypnabilita a sugestibilita

Již dříve jsme se dočetli, že existuje vztah mezi hypnabilitou a sugestibilitou. Mohli bychom tedy ovlivnitelnost chápat jako osobnostní rys, který se již k hypnabilitě vztahuje. Hypnabilita bude tedy souviset s bdělou sugestibilitou, neboť samotné uvádění do hypnózy se uskutečňuje skrze zadávání sugescí. Výzkum od Holešovského, Kratochvíla a Svobody (in Svoboda, 1987) značně podpořil tento vztah. Autoři ověřovali korelaci mezi některými testy bdělé sugestibility (kyvadélko, zvedání paže, padání dozadu, semknutí rukou) a stanfordské škály C, kterou měřili hypnabilitu u 101 středoškolských studentů. Výsledky tak prokázaly statisticky významné korelace mezi 0,55 až 0,71. Kratochvíl (2011) blíže popisuje, že nejvyšší korelaci prokázal test semknutí rukou r = 0,71. To může být v důsledku toho, že se jedná o nejobtížnější test bdělé sugestibility, a tudíž nejvíc souvisí s hypnabilitou.

Hypnabilita a ovlivnitelnost

Souvislost mezi hypnabilitou a sugestibilitou byl prokázán, mnoho badatelů tedy usuzovalo, že existuje vztah mezi hypnabilitou a i jinými druhy ovlivnitelnosti. Zde se však významné korelace neprokázaly. Wagstaff Graham (1998) se například snažil prokázat, že se do podobného stavu hypnózy dostáváme téměř každý den. Když čteme knihu, řídíme auto či se díváme na televizi. Ve svém výzkumu se zaměřil právě na hypnabilitu a ovlivnitelnost médií skrze televizi. Zjistil, že skutečně osoby, které jsou více hypnabilní jsou více ovlivněny televizí než ty méně hypnabilní. Výsledky ostatních výzkumů však již nepřinesly stejně silné korelace jako tomu bylo při porovnávání s bdělou sugestibilitou.

Hypnabilita a absorpce

Velké množství výzkumů se zaměřilo na spojitost vnitřních zážitků a prožívání s hypnabilitou. Poměrně úspěšné byly výzkumy zabývající se tímto vztahem s absorpcí neboli schopností pohlcení. Tellegen (1974) připodobňuje absorpci k osobnostnímu rysu. Říká, že se jedná o schopnost jedince plně zaměřit svou pozornost na určitý kognitivní, percepční či imaginativní objekt. V této chvíli pak jedinec ignoruje vše ostatní, co se kolem něj děje. Člověk se tedy plně ponořuje do zážitků a prožitků. Společně s Atkinsonem pak ve svém výzkumu prokázali pozitivní korelaci mezi touto absorpcí a hypnabilitou. Novější výzkum na toto téma učinili Zachariae, J⌀rgensen a Christensen (2000), kteří dospěli rovněž k významným korelacím. Hilgardová (in Kratochvíl, 2011) zjistila, že osoby s vysokou hypnabilitou jsou schopny se silně pohroužit do prožitků jako je čtení knihy, sledování filmu či poslechu hudby.

Hypnabilita a představivost

Z výše uvedeného bychom nyní mohli uvažovat o dalším osobnostním rysu, který by mohl souviset s hypnabilitou. Neboť jedinec, který se dokáže plně ponořit do příběhu knihy by mohl mít rovněž vyšší schopnost představivosti. I tomuto rysu byla věnována patřičná výzkumná péče. Již zmiňovaní Shor, Orne a O'Connell (1966) odhalili u 25 studentů korelaci 0,56. Ovšem další autoři Kearns a Zamansky (in Kratochvíl, 2011) již uvádějí nízkou korelaci 0,11. Můžeme tak dohledat výzkumy, které předkládají rozdílné korelace a vztah k představivosti prozatím nemůžeme jednoznačně prokázat.

Z výše uvedených výzkumných závěrů a informací tedy nedokážeme jednoznačně říct, že by se hypnabilita, kromě vztahu k sugestibilitě, vztahovala k některému osobnostnímu faktoru statisticky významně. Z důvodu nestálých výsledků od mnoha autorů,

nemůžeme prohlásit, že by právě tato složka osobnosti byla zdrojem hypnability jedince. Můžeme si povšimnou některých vlastností, které se u hypnabilních osob vyskytují, ovšem nejsou jednoznačnou podmínkou hypnability. Proto i nadále dochází k četným výzkumům, které se pomocí nových metod snaží odhalit silnější vztahy.

2 URČENÍ OSOBNÍ KONTROLY

V této části se více dozvíme o osobní kontrole, kterou můžeme chápat jako subjektivní přesvědčení, že pouze já sám rozhoduji a podílím se na utváření svého osudu. Rozhoduji se a mám vliv na své životní možnosti, jako je například: výběr životního partnera, povolání, zdraví ale i štěstí. Můžeme tak následně rozlišovat mezi lidmi, kteří toto přesvědčení sdílejí a těmi, kteří spíše věří, že je jejich život ovlivňován vnějšími podmínkami (Cakirpaloglu, 2012).

2.1 Locus of control

Právě tímto fenoménem za zaobírá locus of control, jež zavedl Julian B. Rotter v roce 1954 společně se svou teorií sociálního učení. Podobně jako tomu bylo u definování hypnózy i zde se setkáváme s komplikací, nyní však s překážkou jazykovou. Pro tento fenomén totiž neexistuje jednotný název a mnoho autorů se v překladu liší. Plháková (2010) používá v učebnici obecné psychologie označení místo řízení, které je tedy mezi studenty tohoto oboru nejvíce známé. Můžeme se však setkat i s odlišnými názvy, jako je těžiště kontroly (Nakonečný, 2009), místo regulace (Svoboda, 2010) či Křivohlavého (2001) ohnisko řízení.

Z důvodu velkých neshod v českém pojmenování ponechává mnoho autorů původní Rottrův název locus of control či tento název zkracují na LOC. Rovněž i v této práci budu tuto zkratku k vyjádření fenoménu používat.

2.1.1 Locus of Control v pojetí J. B. Rottera

Rotter spojuje fenomén LOC s teorií sociálního učení, která říká, že na utváření osobnosti jedince se výrazně podílí interakce s okolním prostředím. Chování je do velké míry ovlivněno očekávaným zpevňováním, že naše jednání povede k určitému kýženému výsledku. Očekávané zpevňování je ovlivněno právě locus of control, neboť nám určuje, kdo je strůjcem kýženého výsledku. Lidé mají tedy tendenci připisovat dosažený výsledek svým vlastním zásluhám a své snaze, nebo tyto výsledky připisují vnějším činitelům jako je náhoda, osud či zásluhy někoho jiného. Člověk pak následně generalizuje tyto své předešlé zkušenosti a tvoří si tak do dalšího jednání přesvědčení o činitelích svého úspěchu či neúspěchu. To se bude logicky postupně projevovat v motivaci jedince (Nakonečný, 2009).

Rotter se na počátku svých výzkumů začal zaměřovat na to, že lidé již dopředu činí určitá očekávání ohledně svého jednání. Již dopředu očekávají úspěch či neúspěch ve svém počínání. Představy o úspěchu či neúspěchu se značně liší v souvislosti s přesvědčením, že určitý kýžený výsledek přichází v závislosti na vlastním snažení či jako důsledek náhody, nebo osudu. Rotter tedy vyvozoval, že osoby, které chápou situaci jako nezávislou na vlastním snažení a připisují úspěch náhodě či osudu, budou po určitém úspěchu očekávat nižší odměnu za svůj výkon než jedinci, kteří situaci chápali jako závislou na jejich snažení. Rotter chtěl toto rozdílné vnímání osob zaznamenat a po mnoha úpravách sestrojil škálu o 29 položkách a 6 doplňujících otázkách. Můžeme ji nalézt pod pojmenováním I-E Scale (Rotter, 1966). Škála I-E je hojně používaná i dnes a rovněž tato práce ji využívá, proto se o ní detailněji dozvíme ve výzkumné části.

Rotter (in Svoboda, 2010) dále upozorňuje, že se jedná o hypotetický konstrukt, který neslouží ke klasifikování osob, spíše se snaží rozlišovat jedincův odlišný způsob jednání v různých situacích. A právě na základě rozdílného smýšlení v těchto situacích rozlišujeme dva typy osobností. Jedná se o interní a externí locus of control.

2.1.2 Locus of Control v pojetí jiných autorů

K tomuto fenoménu se rovněž vyjadřují další autoři. Například Kosátková (in Svoboda, 2010) charakterizuje LOC jako všeobecné očekávání jedince, které se vtahuje k jeho přesvědčení ohledně místa kauzality jevů. Ačkoliv se toto vymezení může zdát matoucí a složité, vystihuje však to stejné jako Rotterovo pojetí LOC.

Slezáčková (2012) spojuje tento koncept s pozitivními individuálními charakteristikami osobnosti, jako je optimismus, nezdolnost, smysl pro humor, resilience, self-efficacy a jiné. Podobně jako tyto charakteristiky, tak i LOC přispívá k tomu, jakým způsobem se vypořádáváme s náročnými situacemi. Jakým způsobem dokážeme zvládat zátěžové či stresující situace. Jakým způsobem se stavíme k problémům a k povinnostem.

Plháková (2010) spojuje LOC s očekáváním určitého úspěchu či neúspěchu. Pokud se úspěch následně dostaví, jen to v nás zpevňuje naše očekávání. Říčan (2010) zastává názor, že se jedná o rys osobnosti, který ovlivňují vnitřní kognitivní faktory.

Stejně tak i mnoho dalších autorů při vymezení používá různé lingvistické formulace, které však mají obsahové jádro podobné a svým významem opisují myšlenku J. B. Rottera.

2.1.3 Interní a externí locus of control

Jak již zde bylo vícekrát uvedeno, dle fenoménu locus of control rozlišujeme mezi dvěma typy osobností. Tento fenomén nám pomáhá měřit Rotterova I-E škála. V originální verzi jsou jedinci skórující vysoko označováni jako externalisté a jedinci, kteří skórují na škále nízko jako internalisté.

1. **Interní locus of control**

Internalisté věří ve své vlastní schopnosti a v to, že dokáží řídit a ovlivňovat dění kolem sebe. Z tohoto důvodu mají i větší sebevědomí a důsledky své činnosti tak považují za předvídatelné, neboť jsou závislé na nich samotných. Jsou přesvědčeni, že dokáží zvládat větší počet povinností a že jsou výsledky jejich počínání predikovatelné (Svoboda, 2010). Výsledky výzkumu od McGee A. a McGee P. (2013) rovněž ukázaly, že osoby s vnitřním místem kontroly jsou více ctižádostivější a v prostředí nezaměstnaných osob se jedná o jedince, kteří aktivně vyhledávají pracovní nabídky a také cílí na pozice s vyššími platy.

Internalisté věří, že skrze své úsilí mohou dospět k žádoucím výsledkům a rovněž za své neúspěchy mohou oni sami. Tudíž neúspěchy budou prožívat hůře nežli externalisté. Jsou více optimističtější, šťastnější a vyrovnanější. Ve společnosti jsou více žádanější internalisté pro jejich vyrovnanost, nezávislost a podávání vyšších výsledků. Dokáží se lépe přizpůsobovat náročnějším situacím. Ovšem mají i své nepříznivé stránky. Z důvodu, že své úspěchy chápou jako závislé na nich samotných, se domnívají, že i neúspěchy vznikají v důsledku jejich vlastního selhání a zklamání jejich schopností. Toto je fakt, že budou při neúspěchu pociťovat vyšší míru stresu a optimistický internalista se rázem může přeměnit na depresivního, úzkostného a psychosomaticky nemocného jedince (Cakirpaloglu, 2012).

2. **Externí locus of control**

Externalisté věří, že je jejich život ovlivňován nikoliv jejich vlastním úsilím, nýbrž vnějšími činiteli, jako je například osud, náhoda či vyšší moc. Očekávají, že jejich vlastní úsilí nebude mít významný vliv na dosažených výsledcích. Z tohoto důvodu se častokrát svou aktuální situaci nepokoušejí ani změnit (Plháková, 2010). Pokud se externalistům něco podaří, připisují tyto úspěchy náhodě, štěstí, nikoliv však vlastním schopnostem. Jejich životy jsou tedy určovány vnějšími podmínkami, a tudíž i výsledky svého počínání chápou jako nepředvídatelné (Svoboda, 2010).

Častokrát zastávají přesvědčení, že jsou pod kontrolou jiných lidí. Dění kolem nich je určováno právě jimi a oni sami s touto situací nedokážou nic udělat. Mají nižší sebevědomí a více se spoléhají na pomoc druhých lidí, protože sami se nepovažují za příliš schopné. Dále jsou více úzkostlivější a náchylnější k depresím. Hůře zvládají zátěžové situace a jedná se převážně o osoby z nižšího socioekonomického prostředí (Rotter, 1966). Výzkum od Hanžlové a Macka (2009) poukazuje na větší výskyt problémů u externalistů v důsledky vyšší míry bezradnosti a vzdávání se v náročných situacích. Rovněž Cakirpaloglu (2012) spojuje externalisty s teorií naučené bezmocnosti, jejíž příčinou dosahují horších výsledků. Neprožívají však vlastní neúspěch tak tragicky jako internalisté, neboť oni sami situaci nemohou svým úsilím zlepšit. Externalisté si rovněž nekladou tak náročné cíle jako internalisté a nejsou na sebe tak přísní, protože se tímto jednáním ochraňují před možným neúspěchem, selháním či případnou frustrací.

Abychom byli schopni u lidí identifikovat jejich místo kontroly jakožto stav osobnosti, je důležité vycházet z konkrétních situací, ve kterých jedinci hodnotí své vlastní schopnosti. Pokud u jedince dochází k reálnému hodnocení jeho vlastních schopností a dovedností, posouvá ho to k vnitřnímu místu řízení. Pokud však v této situaci bude jedinec své schopnosti a svůj výkon bezdůvodně podhodnocovat, bude ho to posouvat směrem k vnějšímu místu řízení (Cakirpaloglu, 2012).

2.1.4 Vlastnosti locus of control

Pozornost byla věnována rovněž vlastnostem a nositelům externího či interního zaměření. Jak již bylo výše uvedeno, externí místo kontroly převažuje u nižší socioekonomické skupiny. Toto zjištění podporuje výzkum Gravese (in Leeper & Green, 1978), který zjistil rozdíly v místě kontroly u indiánů kmene Ute, potomky španělských osadníků latinské Ameriky a bílými Američany. Jak očekával, indiáni byli nejvíce externalisté, američtí Španělé se nacházeli uprostřed a bílí Američané byli převážně internalisté. Místo kontroly je tedy formováno kulturou a prostředím ve kterém vyrůstáme, jež se podílí na tvorbě naší osobnosti a našich postojích. Statisticky se toto tvrzení snažila dokázat Shirley Jessor (in Rotter, 1966), jenž srovnávala místo kontroly mezi matkami a jejich dětmi napříč různými kulturními skupinami. Dospěla ke středně silné korelaci 0,38.

Z výše uvedeného bychom nyní mohli soudit, že osoby, jež jsou externalisté, budou vykazovat i nižší inteligenci. Rotter (1996) vycházející ze svých poznatků však tvrdí, že tomu tak není vždy. Při svých výzkumech totiž narazil na skupinu afroamerických dětí

z nižší socioekonomické třídy, které byly oproti svým vrstevníkům výrazně inteligentnější, ovšem vykazovaly externí místo kontroly. Rotter tak připisuje větší zásluhu na formování místa kontroly rovněž socioekonomickému prostředí, které skrze vnímání omezených materiálních příležitostí formuje postoje a tím i vnímání vlastních schopností. Na tomto formování se tedy podílí i rodina, neboť rodiče externích dětí měli převážně nižší vzdělání. Toto tvrzení podpořily četné výzkumy, které objevily vztah mezi LOC a rodičovským stylem výchovy. Rodiče internalistů vedli děti více k zodpovědnosti. Jejich výchova byla více konzistentní a více se zaměřili na vzdělávání svých dětí. Vytvářeli svým potomkům prostředí, které jim poskytovalo podporu. Oproti tomu rodiče externalistů byli více autoritativní a svým přístupem ochuzovali své děti o patřičné příležitosti, které by umožnily vytvoření místa vnitřní kontroly (Davis & Phares, 1969). Tento přístup rodičů může následně nejen formovat u dítěte LOC, ale mohli bychom říci, že tím determinuje i pozdější chování a prožívání dítěte v jeho životě.

Z výše uvedeného rozdělení internalistů a externalistů již víme, jak se životy těchto dvou pomyslných pólů budou lišit. Na poměrně brzo pozorovatelné rozdíly upozornil Hladík a Svoboda (1993) ve své studii. Zaměřili se na rozdílné chování u žáků interně a externě zaměřených. Zjistili, že zatímco externalisté jsou daleko víc citlivější a reagují intenzivnějšími emocemi, tak u internalistů se otevřených projevů emocí moc nedočkáme. Dále vztah k učivu a k získaným výsledkům či vztah k učiteli se u těchto skupin žáků liší. Svoboda s Hájkem tedy kladou důraz i na kantora, který by měl rozpoznat žákovo LOC a přizpůsobit svou výuku a interakci s žákem tomuto rysu osobnosti.

To, že může mít LOC významný vliv na život a chování i v pozdějším věku předkládá zajímavé zjištění studie Simsa a Baumanna (in Bechtel & Bechtel, 1997). Ti teorii LOC využili pro vysvětlení chování lidí při přírodních katastrofách. Konkrétně se zaměřili na výskyt tornád v Alabamě a v Illinois. Mezi těmito místy došlo k značnému rozdílu v počtu obětí. Vycházeli z údajů, že mezi lety 1953-1964 bylo v Alabamě kvůli tornádům pětkrát víc obětí než v Illinois. Výsledky studie ukázaly, že obyvatelé Alabamy byli podstatně více externalisté než ti v Illinois. Bylo tedy zjištěno, že vnitřní místo kontroly se podílí na chování, které vede k větší ochraně před přírodními katastrofami, konkrétně před tornádem. Můžeme tedy jen potvrdit, co zde již bylo vícekrát uvedeno a to, že místo kontroly má značný vliv nejen na naše prožívání, ale rovněž na naše chování.

Víme, že je locus of control formováno prostředím, kulturou a výchovou. Dále byla potřeba zjistit, zdali je LOC stabilní v čase jakožto osobnostní charakteristiku. Většina

autorů se shoduje, že stabilní v čase je. Ovšem v průběhu života může v důsledku různých událostí a nabývajících zkušeností docházet k výkyvům. Svoboda (2010) zastává tvrzení, že se s přibývajícím věkem LOC posouvá více k internalitě. Příčinou jsou právě nabírané zkušenosti a dovednosti, jenž v průběhu let jedinci dokazují, že mají značný podíl na jeho úspěchu. Podobný názor bychom dohledali i v novodobějších výzkumech. Ty se přiklánějí k tomu, že je místo kontroly relativně stálá vlastnost. Relativně z toho důvodu, že se v určité míře může tato vlastnost měnit v důsledku vnějších okolností. Externalisté se mohou přibližovat k internalistům, pokud od nich okolí bude vyžadovat větší míru zodpovědnosti a budou zastávat například pracovní pozice, které vyžadují autoritářský přístup. Naopak internalisté se mohou přibližovat více k externalistům v důsledku déle trvajících nepříznivých podmínek, které působí stresově a vzbuzují u internalistů pocity nejistoty (Hans, 2000). Mohli bychom tak tento jev přisuzovat coopingové trategii (strategie zvládání zátěžových situací), kterou si jedinec volí jako ochranu v těchto situacích, jenž mu pomáhá překonávat tyto obtíže. Nyní bychom mohli usuzovat, že například interně zaměřený jedinec se bude za těchto podmínek obracet k Bohu, neboť jeho vlastní snažení mu po nějakou dobu nepřinášelo úspěchy či útěchu, a tak přechází k externímu nastavení. Mohla by se nám teď nabízet otázka, zdali jsou tedy věřící lidé výhradně externalisté.

Odpověď na tuto otázku hledali Fiori, Brown, Cortina a Antonucci (2006) ve své studii. Předpokládali, že externalisté budou vykazovat vyšší religiozitu (síla náboženské víry). Objevily se rovněž zajímavé věkové rozdíly. Ukázaly se větší odchylky mezi místem kontroly a religiozitou u dospělých jedinců než u mladších respondentů. Vztah mezi religiozitou a externím místem kontroly tedy prokázali, zjištěné korelace jsou však slabé. Pravděpodobně z důvodu velkých rozdílů napříč věkovými skupinami. Tento koncept potvrzuje i zjištění Stankeho a Taylora (2004), kteří odhalil negativní vztah mezi religiozitou a vnitřním místem kontroly. Tímto fascinujícím tématem se zaobírá celá řada studí. Pro naše účely nám však postačí jen tato okrajová zmínka.

2.2 Locus of control a sugestibilita

Podobně jako jsme se mohli dočíst o vztahu hypnability a ovlivnitelnosti, mohli bychom nalézt rovněž vztah mezi LOC a tímto faktorem. Jedinci, kteří mají vnitřní místo kontroly, jsou například méně ovlivnitelní bolestí než externalisté, kteří na ni reagují negativními emocemi a vnímají bolest intenzivněji (Rokke, Absi, Lall & Oswald, 1991). Externalisté jsou více závislí na pomoci ostatních lidí, kteří je mohou nežádoucích pocitů zbavit, zatímco

osoby s vnitřním místem kontroly se více aktivně podílejí na svém uzdravování (Cwajda-Białasik a kol., 2012).

Souvislost mezi ovlivnitelností a místem kontroly je tedy zjevná. Neboť LOC nám přeci udává, jak moc jedinec vnímá kontrolu nad prostředím, ve kterém se pohybuje. Mohli bychom tedy předpokládat, že externalisté jsou více sugestibilnější než internalisté, kteří věří, že oni sami mohou ovlivňovat své okolí. Tyto předpoklady by mohly být potvrzeny skrze další zjištění, na které upozornili Larsen, Triplett, Brant a Langenberg (1979) ve své studii. Zkoumali vztah mezi LOC a konformitou (přizpůsobení se převažujícím názorům, požadavkům) a zjistili, že externalisté vykazují vyšší konformitu nežli internalisté. Avtgis (1998) udává, že se skutečně mnoho autorů shoduje na tomto vztahu mezi konformitou a LOC. Externalisté jsou dle studií více náchylní k přesvědčování, sociálnímu ovlivňování a k vyšší konformitě než internalisté.

S velmi zajímavým doplněním tohoto vztahu přišli Brehm a Brehm (in Gudjonsson & Young 2011), kteří zjistili, že je ovlivnitelnost u externalistů a internalistů závislá na vnímání nebezpečí v ohrožujících situacích. Tento jev je patrný při výslechu, ve kterém je na respondenty vyvíjen nátlak. Výpovědi externalistů jsou poté v této situaci více ovlivnitelné nežli u internalistů.

Na otázku, zdali existuje vztah mezi LOC a sugestibilitou odpovídají výsledky studií mnoha autorů. Ovšem i zde můžeme dohledat rozdílná tvrzení, neboť autoři Lohr a Souheaver (1982) nenalezli vztah mezi sugestibilitou a LOC. Je zde ale celá řada autorů, kteří však hovoří o opaku. Dvojice Gudjonsson a Lister či Joseph, Chan a Loftus (in Liebman, a kol., 2002) dokazují, že jsou externalisté skutečně více sugestibilní. Toto tvrzení dále podporuje i výzkum na kterém se podílel Paddock, Terranova, Kwok a Halpern (2000). Zmíněná dvojice Gudjonsson a Lister (1984) dále odhaluje vztah mezi sugestibilitou a vnímaným pocitem bezmocnosti o kterém již víme, že jej někteří autoři s externím místem řízení spojují. Mohli bychom dohledat potvrzení i dřívějších výzkumů od Jamese, Woodruffa a Wernera (in Austrin & Pereira, 1978), kteří potvrzují vztah mezi ovlivnitelností v průběhu hypnózy a vnějším místem kontroly. Nyní bychom tedy mohli předpokládat, že když jsme nalezli vztah mezi LOC a sugestibilitou, která je v úzkém vztahu s hypnabilitou, nalezneme obdobný vztah i mezi hypnabilitou a LOC.

2.3 Vztah mezi hypnabilitou a místem kontroly

Z výše uvedených informací víme, že by nám nalezení vztahu mezi locus of control a hypnabilitou značně ušetřilo práci. Kdybychom chtěli u jedince znát jeho hypnabilitu, nemuseli bychom procházet delším a náročnějším procesem zadávání sugescí v průběhu hypnózy, ale postačila by nám jen zmiňovaná Rotterova I-E škála ke zjištění místa kontroly. Můžeme tedy dohledat pár výzkumů, které tento vztah chtěly odhalit.

Z nalezeného vztahu mezi LOC a sugestibilitou bychom již vztah mezi hypnabilitou a LOC rádi vyvodili. Bohužel ne všechny výzkumy se na tomto vztahu shodují. Některé přinášejí uspokojivé a očekávané výsledky, jiné však tento vztah zcela jasně nepotvrzují či odkazují na jiné proměnné. Můžeme tak dohledat tvrzení od autorů Klemp či Diamond (in Austrin & Pereira, 1978), kteří hovoří o malém či žádném vztahu mezi LOC a hypnabilitou. Podobně i Ricks (in Bean & Duff, 1975), který se zaměřil pouze na mužský vzorek nenalezl žádný vztah mezi zkoumanými proměnnými. Klempovi (in Bean & Duff, 1975) se podařilo zjistit malý vztah, ovšem pouze mezi ženami. Výsledky mužů a žen dohromady již nebyly signifikantní. Rozdílnosti mezi pohlavími zjistili i autoři Austrin a Pereira (1978) ve svém vlastním výzkumu, kde zaznamenali vliv pohlaví na vztah LOC s hypnabilitou. V tomto výzkumu měli 28 vysokoškolských studentů a 52 studentek. Výsledná data potvrzovala vztah hypnability s externím místem kontroly, ovšem pouze na ženském vzorku. Zajímavé bylo, že muži v tomto výzkumu vykazovali převážně externí místo kontroly, ale hypnabilní nebyli. Pozdějším zkoumáním mužského vzorku došli autoři k názoru, že se u nich jednalo o obranu. Muži vyplňující před hypnotizováním Rotterovu I-E škálu, se externím zaměřením snažili ochránit proti možnému neúspěchu ve výzkumu, přestože v jiných situacích reagují převážně interně. Následně se větší pocit nedůvěry a obav projevil v nižší hypnabilitě u mužů. Roberts a Tellegan (in Austrin & Pereira, 1978) potvrzují, že má sebedůvěra značný vliv na hypnabilitu, a tudíž i samotná důvěra může značně přispívat a ovlivňovat vztah mezi místem kontroly a hypnabilitou.

Z českých představitelů se výzkumem k odhalení tohoto vztahu zabýval Mojmír Svoboda (1986) ve svém výzkumu k odhalení souvislosti mezi hypnabilitou a sociální ovlivnitelností. Ve vzorku 120 studentek středních škol použil k měření hypnability Harvardskou škálu a Rotterovu I-E škálu ke zjištění místa kontroly. Nejen, že z následných výsledků popírá vztah mezi hypnabilitou a konformitou, kterou mnoho autorů dávalo do souvislosti se sugestibilitou, ale přináší i rozdílné výsledky ve vztahu k locus of control.

Výsledná data totiž odhalila vztah mezi hypnabilitou a interním místem kontroly. Tento vztah není velký, výsledná korelace byla r = 0,206. Je však opačný, než se očekávalo. Svoboda uvádí, že se jedná o výsledky, které popírají pojetí, že je hypnotizovaný pouze pasivním účastníkem, jenž podléhá hypnotizérovi. Spíše to potvrzuje moderní pojetí hypnózy, kde je upřednostňovaná zážitková povaha a větší zaměření se na hypnotizovaný subjekt, jak jsme se mohli dočíst v technikách eriksonovské hypnoterapie. Vysvětlení přináší i Hilgardova nedisociační teorie (in Svoboda, 1986), která popisuje hypnabilitu jako schopnost pohroužit se do hypnotického stavu. Tudíž je logické, že internalisté budou více hypnabilní, neboť se víc soustředí na sugesce zadávané hypnotizérem. Toto tvrzení by mohly potvrdit i motivační proměnné, které se na hypnabilitě značně projevují. Barber (in Kratochvíl, 2011) hovoří o řadě studií, odhalujících, že hypnabilita pozitivně koreluje s postoji subjektů k hypnóze, s pozitivní motivací být hypnotizován a s vlastním očekáváním své míry hypnability. Tudíž výsledky této studie odkazují k důležité roli aktivního zapojení subjektu v hypnotizování a rovněž jeho subjektivního prožívání.

Také výzkumy Councila a Greena (2004) potvrzují významný vliv motivace na hypnabilitu jedince. Se zajímavým zjištěním přišel již výzkum J. M. Burgera (1981), který odhalil značný vliv společných faktorů locus of control, jedincovi motivace a očekávání, na hypnabilitu jedince. Do svého výzkumu zahrnul vzorek o šedesáti třech studentech, kteří vyplnili Rotterovu I-E škálu a následně je hypnotizoval. Burger došel k zajímavým závěrům. Externalisté vykazovali vyšší hypnabilitu v situacích, kdy byli vedeni k přesvědčení, že záleží na hypnotizérovi a jeho schopnostech, aby jedince přivedl do hypnózy. Na druhou stranu externalisti, kteří byli přesvědčováni, že záleží pouze na jejich schopnostech, jestli se do hypnózy pohrouží, vykazovali hypnabilitu nižší. Tento vztah zaznamenal rovněž u internalistů, kteří vykazovali vyšší hypnabilitu v situacích, kdy jim bylo řečeno, že záleží pouze na nich samotných než v situacích, kdy byl hypnotický proces výhradně v rukou hypnotizéra.

V novějších výzkumech se tímto tématem zaobíral Facco, Testoni, Ronconi, Casiglia, Zanette, a Spiegel (2016), kteří zjišťovali celou škálu souvislostí s hypnabilitou. Do svého výzkumu zahrnuli mimo jiné i locus of control, u kterého však vztah k hypnabilitě nenalezli.

U výše uvedených studií si můžeme povšimnout značně nejednotných údajů. Některé výzkumy vztah potvrzují, jiné nepřinášejí dostačující korelace či odkazují na vztah k jiným proměnným. Můžeme tak zaznamenat podobný stav jako tomu je u konformity

a hypnability. Přesto, že se autoři shodují na vztahu mezi locus of control a konformitou, vztah mezi konformitou a hypnabilitou je prozatím značně nejasný. Kratochvíl (2011) uvádí, že se výzkumy tímto směrem pozastavily z důvodu nízkých či zanedbatelných korelací a nejednotných výsledků. Na tuto komplikovanou skutečnost upozornil v samotné souvislosti při hledání vztahu mezi hypnabilitou a složkami osobnosti. Na nedostačující definování vztahů k hypnabilitě upozorňují i Facco a kol. (2016), kteří hypnabilitu dávají do spojitosti s některými osobnostními rysy. Tvrdí však, že nemůže být dávána do souvislosti pouze s jediným osobnostním rysem.

Vztahy mezi hypnabilitou a složkami ovlivnitelnosti, kde autoři jako Svoboda (1986) přiřazují zmiňovanou konformitu, ale i námi zkoumané locus of control, tak ještě nebyly dostatečně experimentálně ověřovány. Výzkumů bohužel není mnoho a dle dohledaných studií nepatří k nejaktuálnějším, tudíž můžeme našimi výsledky nepatrně přispět k odhalení tohoto fenoménu.

VÝZKUMNÁ ČÁST

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Výzkumný problém

Teoretická část této práce je věnována vztahu mezi hypnabilitou a místem kontroly (locus of control). Na úvodu jsme byli seznámeni s obtížně definovatelnou hypnabilitou a následně i s locus of control. Jak je uvedeno v teoretické části, pojem hypnabilita je stále zdrojem diskuzí, neboť ne každý se do hypnotického stavu dokáže pohroužit. Stále však není jasně vysvětleno, jak je možné, že se někoho do hypnotického stavu podaří přivést a někoho ne. Mohli bychom tak tuto schopnost přisuzovat mnoha faktorům. Nejdiskutovanější jsou faktory na straně osobnosti jedince, kde patří právě i locus of control. Mohli bychom tak předpokládat, že by se právě tento faktor mohl podílet na hypnabilitě subjektu. Již při stanovení vztahu mezi hypnabilitou a osobností jsme se však setkali s nejednotnými údaji a nemožností spojit hypnabilitu s nějakým konkrétním rysem osobnosti. Podobně tomu bylo i při dohledání vztahu mezi námi zkoumanou hypnabilitou a locus of control.

Z několika zahraničních, ale i českých výzkumů tak můžeme pozorovat rozdílné závěry. Některé vztah nenalézají, například výzkumy od Klempa a Diamonda (in Austrin & Pereira, 1978) či výzkum od Rickse (in Bean & Duff, 1975). Rovněž ani Facco a kol. (2016) vztah nenalézají. Můžeme najít i studie, které vztah potvrzují. Avšak některé vztah k hypnabilitě připisují externímu místu kontroly, jako například Austrin a Pereira (1978). Jiní autoři, ku příkladu Svoboda (1986), však dávají zásluhu internímu místu kontroly. Nemůžeme tedy jednoznačně prohlásit, že by se hypnabilita vztahovala významněji k internímu či externímu místu řízení.

Mnoho dalších autorů zdůrazňuje motivaci a očekávání jedince ohledně samotného hypnotizování. Burger (1981) tak upozorňuje na samotné formulování hypnotizace, kdy větší zaměření se na schopnosti subjektu, který je internalista, povede k vyšší hypnabilitě nežli u internalisty, kterého přesvědčujeme o převážné důležitosti hypnotizérových schopností. Kratochvíl (2011), ale i Facco a kol. (2016) se shodují na problematickém a stále nedostatečně vymezeném vztahu mezi hypnabilitou a osobností.

Výše uvedenou problematikou se zaobírá i tato práce. Skrze kvantitativní výzkum tak hledáme souvislost mezi hypnabilitou a locus of control, která je stále zdrojem diskuzí.

3.2 Cíle práce

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit a prozkoumat souvislost mezi hypnabilitou a locus of control.

Ze stanoveného výzkumného problému a prostudování teoretické části bakalářské práce, nám tak vychází samostatné dílčí cíle výzkumu:

- Pomocí Rotterovy I-E škály zjistit místo řízení na našem výběrovém souboru
- Skrze standardizovanou formu hypnotizování rovněž zjistit hypnabilitu našeho výběrového souboru
- Zjistit souvislost mezi hypnabilitou a locus of control u našeho výzkumného souboru
- Odhalit, zdali u výzkumného soboru existuje souvislost mezi hypnabilitou a převažujícím interním či externím místem kontroly

3.3 Hypotézy

Hypotézy bakalářské práce vycházejí z uvedeného výzkumného problému a stanovených výzkumných cílů. Rovněž při stanovení výzkumných hypotéz vycházíme z teoretické části této práce. Z uvedených údajů o hypnabilitě, locus of control a také i z výše zmíněných výzkumů na toto téma.

Z důvodu nevyváženého pohlaví v našem výzkumném souboru nebudeme prozkoumávat rozdíly mezi muži a ženami.

Z údajů v teoretické části, které předkládají vztah mezi locus of control a sugestibilitou, která je v těsném vztahu s hypnabilitou a dalšími faktory ovlivnitelnosti, se přikláníme ke studii Austrina a Pereira (1978), kteří vztah prokazují. Podobně jako Gudjonsson, Lister či Joseph, Chan a Loftus (in Liebman, a kol., 2002), kteří uvádí souvislost mezi locus of control a sugestibilitou, tak i výzkum zmíněných Austrina a Periera přináší údaje o souvislosti mezi externím místem řízení a hypnabilitou.

V souvislosti s těmito daty byla stanovena hypotéza:

HA: Ve výběrovém souboru je statisticky významná souvislost mezi locus of control a těmi, co reagovali na zadávanou sugesci zvednutí ruky v průběhu hypnotizování.

V teoretické části však byly uvedeny rovněž výzkumy, které se snažily prokázat významnější vztah hypnability k internímu či externímu místu kontroly. Tyto výzkumy ovšem podávají rozdílné údaje. Svoboda (1986) hovoří o vztahu k internímu, zatímco Austrin a Pereira (1978) uvádějí vztah k externímu místu kontroly.

Na základě stanovené hypotézy a výše uvedených výzkumů byl rovněž stanoven výzkumný pod úkol, zdali se hypnabilita vztahuje více k internímu či externímu místu kontroly statisticky významněji.

3.4 Typ výzkumu

Tento výzkum je součástí širšího výzkumného bádání, jehož garanty jsou doktor Procházka a doktorka Sedláčková. Výzkum byl zaměřen na zkoumání fyziologických reakcí v průběhu hypnózy. Tato práce však vychází z výše stanoveného výzkumného problému a vytvořených cílů. Proto jsme se rozhodli přistoupit ke kvantitativnímu designu, který k dosažení výsledků užívá statistických testů. Potřebná data jsme od našeho výzkumného souboru získávali pomocí dotazníku ke zjišťování místa kontroly a skrze zaznamenávání reakcí na zadávanou sugesci lehkosti ruky v průběhu hypnózy. Následně nás zajímala souvislost mezi těmito dvěma proměnnými, k čemuž nám posloužil Fisherův exaktní test v programu Statistica.

3.5 Testové metody

Pro samotný sběr dat zjišťující locus of control jsme použili již zmiňovanou Rotterovu I-E škálu v českém překladu. Tuto přeloženou metodu máme z Kabinetu diagnostických metod z Katedry psychologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Tato testová metoda není nijak náročná na obsluhu ani na vyhodnocování. Dále pro nás bylo příhodné, že již byla v českém jazyce a nemuseli jsme ji překládat.

Hypnabilitu jsme u našeho výzkumného souboru zjišťovali na základně reakcí na zadávané sugesce. Vycházeli jsme z Kratochvílovy (2009) standardizované techniky hypnotizování. Nejednalo se tedy o improvizovanou formu, ale každému účastníkovi výzkumu byla čtena stejná forma navozování hypnotického stavu. Po sugerování ospalosti, únavy a tíhy víček očí, jsme nechali respondenty oči zavřít. Následně jsme zadávali celou řadu sugescí, pro účely této práce je však důležitá především lehkost ruky u subjektu.

3.5.1 Rotterova I-E škála

Locus of control (místo kontroly) bylo měřeno pomocí škály Julliana Rottera, který základy této metody položil roku 1966. Navázal tak na již existující metodu Pharese, který ve svém výzkumu použil škálu Likertova typu o třinácti položkách, odhalující interní postoje a třinácti zaměřených na postoje externí. Již do této podoby dotazníku zahrnul distraktory, které měly zamezit zkreslování dat v důsledku rozpoznání účelu dotazníku (Rotter, 1996).

Od tohoto okamžiku si tato metoda měření osob s interním a externím zaměřením prošla značným vývojem. J. Rotter ve spolupráci s S. Liverantem a M. Seemanem původní Pharesovu škálu upravili. Doplnili škálu o další faktory, jako je například politické

přesvědčení, úspěch či náklonost. Sestrojili tak škálu, která měla sto položek s nucenou volbou. Následně však po použití faktorové a položkové analýzy zredukovali škálu na 60 položek, která měla stále slabou predikci. Alfa spolehlivosti je totiž 0,57. Ovšem i to nebyla konečná verze, neboť dotazník koreloval s jinými dotazníky, docházelo k dalším redukcím položek (Rotter, 1966).

Konečná verze škály má tedy po mnoha úpravách celkem 29 položek, které jsou dichotomické. Z toho 23 položek měří zkoumané interní nebo externí zaměření, v důsledku výběru položky respondentem. Zbylých 6 položek jsou distraktory, které podobně jako u původní Pharesovy verze, měly zakrýt pravý účel dotazníku (Rotter, 1966).

Rotterova I-E škála je poměrně známá metoda, která je hojně využívána. Z důvodu dostupnosti k této již přeložené metodě jsme i my použili tento měřící nástroj. Do českého jazyka však bylo přeloženo pouze 23 otázek zjišťujících místo kontroly u respondentů. Neobsahuje už tedy původních 6 distraktorů. Jedná se o 23 položek nucené volby. Respondent se tedy u každé položky musí rozhodnout, ke kterému ze dvou výroků se přikloní. Tři z položek se zaměřují na vzdělání, dalších pět se zaobírá politikou a zbývajících patnáct položek jsou obecné výroky. Každá z položek tedy obsahuje jeden výrok vztahující se k externímu a druhý výrok vztahující se k internímu místu kontroly. Naši respondenti tak měli na výběr u každé položky zakroužkovat výrok A, zjišťující interní zaměření či výrok B k určení externí kontroly. Následným sečtením tak dostáváme převažující místo kontroly u respondentů.

První položka námi použitého přeloženého Rotterova I-E testu tedy vypadalo takto:

1.	A	Lidé se dostávají do neštěstí kvůli chybám, kterých se dopouštějí.
	B	„Smůla“ bývá příčinou mnoha nešťastných příhod v životě člověka.

Tabulka 1 Úryvek z použité testové metody

3.5.2 Kratochvílovo třístupňové měření hloubky hypnózy

Hypnabilitu jsme u našeho výzkumného souboru měřili skrze zaznamenávání reakcí na zadávané sugesce v průběhu hypnózy. Pro měření hloubky hypnotického stavu existuje celá řada škál. Ty nejznámější jsou však Stanfordské škály od autorů Weitzenhoffera a Hilgarda. Z těchto škál se postupně vyvinula velmi známá Harvardská skupinová škála. Ta obsahuje 12 sugescí, kdy je každá následující obtížnější (Kratochvíl, 2011).

Měření hypnability se tedy uskutečňuje na základě zaznamenávání reakcí na zadávané sugesce v průběhu hypnotického stavu. Tato práce vycházela z Kratochvílovy

třístupňové škály pro měření hypnotického stavu. Jelikož je tato práce součástí širšího výzkumu, zadávali jsme respondentům celou řadu sugescí k zaznamenání změn ve fyziologických reakcí.

Respondentům byly zadávány sugesce pocitu tepla a chladu v ruce. Následně sugesce představy, že se nacházejí na zelené louce a prožívají něco veselého. Pro účely této práce je však nejpodstatnější zadávaná sugesce lehkosti ruky, kdy byl respondentům sugerován pocit stále větší lehkosti v ruce, jako by se vznášela na hladině vody. Vycházeli jsme tak z Kratochvíla (2009) a jeho třístupňové klasifikace hloubky hypnózy uvedené v teoretické části. Kratochvíl uvádí, že znakem střední hloubky hypnotického stavu je reagování subjektu na zadávanou sugesci lehkosti ruky. Tuto sugesci dále řadí mezi lehčí sugesce, které vypovídají o lehké či v našem případě lehkosti ruky o střední hloubce hypnotického stavu. K určení hypnability jedince by nám tedy měla postačit tato jedna zkouška, jež vypovídá o střední úrovni hypnability subjektu.

3.6 Průběh výzkumu

Pro získávání dat byly použity výše uvedené metody, které sloužily k zjištění locus of control a hypnability u našeho výzkumného souboru. Samotný sběr dat probíhal od ledna do dubna roku 2018. Jedinou podmínkou účasti na našem výzkumu bylo, aby byli respondenti studenty. Samotný výběr respondentů do našeho výzkumu jsme uskutečnili skrze příležitostný výběr, samovýběr a metodu sněhové koule. Jedná se o nepravděpodobnostní výběr, tudíž námi vybraný vzorek není reprezentativní v porovnání s populací.

První plány a myšlenky na uskutečnění však vznikly daleko dříve. Již v listopadu roku 2017 jsme dostali nabídku spolupracovat na výzkumu doktora Procházky a doktorky Sedláčkové. Ve svém výzkumu se zaobírali fyziologickými reakcemi v průběhu hypnózy. Umožnili nám být součástí tohoto širokosáhlého výzkumu. Po konzultaci s doktorem Procházkou jsme si stanovili cíle a výzkumné problémy. Ještě v listopadu jsme vytvořili událost na sociálních sítích, kde jsme přizvali studenty vysokých škol k účasti na našem výzkumu. Událost informovala o zajímavém výzkumu zjišťujícím reakce subjektu v průběhu hypnotizování. Vzhledem k zajímavému a neznámému tématu se nám ozývalo mnoho studentů. Bohužel mnoho z nich po sdělení dalších informací od účasti odstoupilo. Udávali důvody jako strach ze samotné hypnotizace, která byla zdrojem neznalosti tohoto terapeutického přístupu či odkazovali na šarlatánství nebo okultistickou činnost. Z těchto důvodů se převážná část našeho výzkumného souboru skládala ze studentů psychologie, kteří neměli nežádoucí předsudky o hypnóze a sami si chtěli vyzkoušet být zhypnotizováni.

Respondenty jsme si zvali od ledna do dubna roku 2018 do psychologické laboratoře na katedře psychologie v Olomouci. Respondenty, přicházející v dopoledních hodinách, jsme uváděli do konzultační místnosti, kde jsme se představili a podali základní údaje o výzkumu. Zajistili jsme jejich pohodlí, kdy v průběhu celého procesu měli k dispozici minerální vodu. Následovalo vyplňování dotazníků. Studentům byl před samotným vyplněním dotazníku rozdán informovaný souhlas, jehož plné znění přikládám v přílohách této práce. Poté dostali k vyplnění Rotterův I-E dotazník, kdy byl každý z těchto dotazníků označen identifikačním číslem, aby byly údaje anonymizovány. Po vyplnění dotazníku následoval samotný proces hypnotizace. Průměrný čas celého procesu hypnotizování jednoho respondenta se pohyboval okolo 30 minut.

Subjekty jsme předem informovali a stručně je seznámili s celým procesem hypnotizace a se samotným pojmem hypnóza, abychom tak předešli mylným představám

či nerealistickým očekáváním. Informovali jsme je o bezpečnosti této metody a zároveň jsme se snažili vyhnout přesvědčování, že je hypnóza výhradně schopností nich samotných či že se jedná pouze o schopnost hypnotizéra. Tímto jsme se snažili vyhnout již zmiňovanému ovlivnění hypnability u internalistů a externalistů, jak jej ve výzkumu popsal Burger (1981) viz teoretická část.

Postupně jsme začali přecházet od potřebných informací k samotnému procesu. Na samotném hypnotizování našich respondentů jsme se všichni účastníci výzkumu prostřídali. Dostalo se nám tak příležitosti vyzkoušet si zhypnotizovat část našeho výzkumného souboru a být tak v přímém kontaktu s hypnotizovaným respondentem. K navození hypnózy jsme použili Kratochvílovu verbálně fixační uspávací techniku navozování hypnotického stavu. Naši respondenti dostali instrukce upřeně se dívat na fixační bod, který jsme umístili nad úroveň jejich očí. Následně jsme začali sugerovat ospalost, únavu, těžká víčka a sílu, která nutí oči zavřít. Námi zadávané instrukce a sugesce zněly takto: *„Dlouhým hleděním na fixační bod se vaše oči unavily. Oči vás pálí, víčka jsou velmi těžká. Za chvíli už nebudete schopen držet oči otevřené. Vydržel jste to již dost dlouho, vaše oči jsou unavené od upřeného pohledu, vaše víčka jsou příliš unavená, než aby ještě zůstala otevřená. Oči vám od námahy vlhnou. Jste čím dál tím malátnější a ospalejší. Námaha očí je větší a větší. Jak by bylo příjemné prostě nechat, aby se zavřely“* (Kratochvíl, 2009, s. 23).

Po zavření očí jsme začali počítat od jedné do deseti a s každým přibývajícím číslem jsme sugerovali větší ospalost a hlubší ponoření se do hypnotického stavu, přičemž jsme stále zdůrazňovali zachování kontaktu s hypnotizérem a plné soustředění se na jeho slova. Na druhou stranu jsme zdůrazňovali, že vše ostatní nebude hypnotizovaný vnímat a podněty z okolí budou potlačovány. Dle Zíky (2011) tak bude hypnotizovaný schopen selektivně přijímat pouze hypnotizérova slova a tímto způsobem dojde k vytvoření raportu, kterého je k hypnotizování potřeba.

Pro větší představu, jak samotný proces navození hypnózy probíhal, si zde uveďme část z námi čteného Kratochvílova standardizovaného postupu: *„Jedna – upadáte hlouběji do spánku… Dvě – dolů do hlubokého, hlubokého spánku… Tři, čtyři – spíte hlouběji a hlouběji… Pět, šest, sedm – ponořujete se do hlubokého, hlubokého spánku. Nic vás nebude rušit…“* (Kratochvíl, 2009, s. 23).

Po provedení procesu navození hypnózy jsme přistoupili k zadávání samotných sugescí. Jednalo se o sugesce lehké, které vedly ke zjišťování lehké a střední hypnózy

respondentů. Jako první jsme sugerovali pocit chladu v levé ruce a následně pocit přibývajícího tepla. Jelikož se jedná o sugesce, které je možné zaznamenat pouze skrze subjektivní vyjádření respondentů, je pro naše účely nosnější sugesce lehkosti ruky. Reagování na tuto sugesci je totiž oproti dvěma zmíněným možné pozorovat a zaznamenávat nezávisle na introspektivním vyjádření respondentů. Pro větší představu si opět uveďme krátký výsek ze standardizované formy námi zadávané sugesce lehkosti ruky: *„Levá ruka se bude postupně stávat lehčí a lehčí, bude ji to nadzvedávat, potáhne ji to nahoru. Je to jako když ruka volně plave ve vodě, která si s ní pohrává, nadzvedává ji, zvedá ji nahoru“* (Kratochvíl, 2009, s. 52).

Další sugescí byla představa, že se respondent nachází na příjemném a klidném místě v přírodě a prožívá cosi legračního a zábavného. Tuto sugesci jsme zařadili na konec hypnózy z důvodu příjemných pocitů, které jsme chtěli, aby u respondentů přetrvávaly. Na samotný závěr jsme tedy sugerovali, že je respondent odpočatý, klidný a vyrovnaný. Poté jsme začali opět počítat, tentokrát ale od deseti do jedné. S každým ubývajícím číslem jsme sugerovali stále větší pocit bdělosti, energie a přetrvávajících příjemných pocitů. U čísla jedna jsme sugerovali úplné probuzení a otevření očí. Námi zadávané probouzení z hypnózy tedy znělo takto: *„Za chvíli se probudíte. Všechny příznaky vyvolané v hypnóze zcela zmizí, jen pocit příjemného uvolnění a klidu zůstane. Po probuzení se budete cítit uvolněně a dobře. Budete úplně bdělý a v dobré náladě. Vrátíte se do normálního stavu, když budu počítat od deseti do nuly. Deset, devět – únava a ospalost se ztrácejí…“* (Kratochvíl, 2009, s. 28).

Po dokončení hypnózy jsme klidným hlasem oslovili respondenta a zjišťovali, jestli se cítí v pořádku. Ptali jsme se na prožitky a pocity. Respondenti spontánně hovořili o prožívaných zajímavostech. Někteří si průběh hypnózy vybavili okamžitě, u některých však delší dobu trvalo, než si na vše vzpomněli. Někteří uváděli, že pro ně bylo velmi náročné sugescím vzdorovat a museli tedy vykonávat to co jim bylo sugerováno. Tyto subjektivní prožitky tak odpovídaly zmíněné výpovědi Kratochvílovy pacientky uvedené v teoretické části. Jiní zase udávali, že s nimi zadávané sugesce nic nedělaly a ani jim nepřišlo, že by byli v hypnóze. Spíše jen popisovali stav zavřených očí, kdy na ně někdo mluví. Ještě jednou jsme se ujistili, že jsou respondenti v pořádku a cítí se dobře. Sdělili jsme jim jejich průměrnou hypnabilitu zaznamenanou z reakcí na sugesce a odpověděli případné další dotazy. Těm, kteří jevili větší zájem o téma hypnózu, jsme doporučili odbornou literaturu. Respondentům, kteří by měli zájem, jsme rovněž navrhli možnost sdělení výsledků z dotazníků po vyhodnocení. Nikdo se však následně již neozval.

3.7 Soubor

Ve výzkumu byli osloveni studenti vysokých škol. Převážně se jednalo o studenty Filozofické fakulty Katedry psychologie v Olomouci. Zkoumanou populací tedy byli vysokoškolští studenti. Výběrový soubor byl vytvořen metodou samovýběru a sněhové koule, které jsou metody nepravděpodobnostní. Tyto metody nám tedy nezaručují náhodný výběr do našeho vzorku, neboť se studenti do našeho výběrového souboru dostali na základně dobrovolnosti. Výběrový soubor se tak může od populace lišit na základě podobných charakteristik, kterými může být důvod motivace pro účast na výzkumu. Tyto metody jsme zvolili na základě ekonomické a časové přijatelnosti.

Veškeré údaje z dotazníků byly anonymní a byly využity výhradně pro účely této práce a práce doktora Procházky s doktorkou Sedláčkovou. Rovněž se všichni účastníci na výzkumu podíleli bez nároku na odměnu.

Výběrový soubor dohromady činilo 39 osob, z toho se jednalo o 32 žen a 7 mužů s celkovým průměrem věku 20,69. Jednalo se o studenty bakalářského studia. Nižším věkem u respondentů, kteří jsou studenty psychologie jsme se současně snažili vyhnout zkušenostem či hlubším znalostem hypnózy, které by se u studentů magisterského studia mohly vyskytovat. Tento soubor se účastnil našeho výzkumu. Souboru byly rozdány k vyplnění dotazníky zjišťující locus of control a následně byl hypnotizován standardizovanou formou pod vedením doktora Procházky.

V konečném výběrovém souboru však zůstalo pouze 38 osob, jednalo se o 31 žen a 7 mužů. K úbytku jedné osoby došlo z důvodu neodevzdání vyplněného dotazníku.

Věkové rozložení mužů a žen a celkového počtu probandů v konečném výběrovém souboru n = 38 osob:

Skupina	Počet	Průměr	Minimum	Maximum	Směr. Odchylka
Celkem	38	20,68	19	24	1,23
Muži	7	21,71	20	24	1,7
Ženy	31	20,45	19	23	0,99

Tabulka 2 Věkové rozložení respondentů

Výběrový soubor 1 zahrnuje osoby, které se účastnily našeho výzkumu. Těmto respondentům byly předloženy k vyplnění dotazníky k zjištění locus of control a následně byli hypnotizováni, aby u nich byla zjištěna jejich hypnabilita. Graf nám tedy předkládá nepoměr mezi muži a ženami ve výzkumném souboru. Z tohoto důvodu nebudeme prozkoumávat rozdílnosti mezi pohlavími, neboť by výsledky nebyly vypovídající.

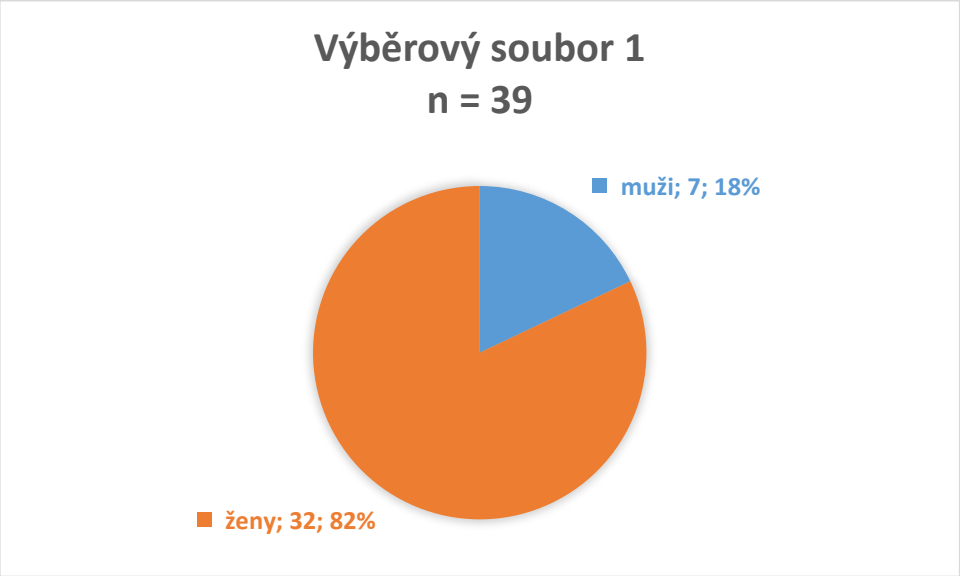

Graf 1 Výběrový soubor 1

Výběrový soubor 2 znázorňuje finální výběrový soubor, který se účastnil našeho výzkumu. Respondenti byli hypnotizováni, aby byla zjištěna jejich hypnabilita a vyplnili dotazníky zjišťující locus of control. Respondenti konečného výběrového souboru rovněž odevzdali všechny patřičné dotazníky. Od tohoto výběrového souboru získáváme konečná data, která dále analyzujeme. K úbytku jednoho respondenta došlo z důvodu neodevzdání dotazníku zjišťujícího locus of control.

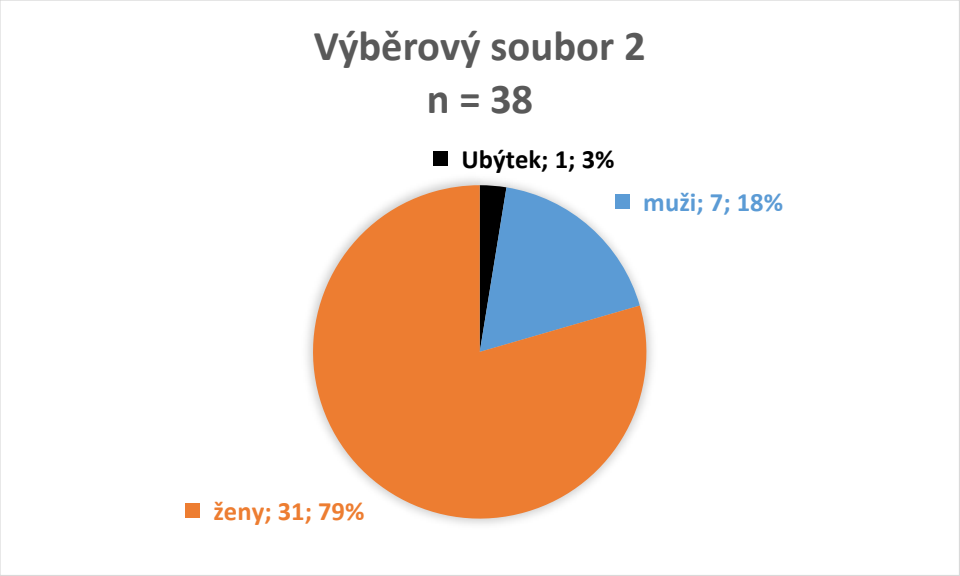

Graf 2 Výběrový soubor 2

3.8 Metody zpracování dat

Jelikož je výzkum této práce kvantitativní, bylo s daty pracováno skrze řadu elektronických programů. Data z dotazníků pro zjišťování locus of control byla převedena do programu Microsoft Office Excel, kde se s daty dále pracovalo.

K další práci s daty jsme využívali program nové verze Statistica 13.4 v anglickém jazyce, který je studentům katedry psychologie v Olomouci dostupný na internetových stránkách. S přihlédnutím na výsledek vypočteného testu normality a velikost výzkumného souboru (n = 38) byly použity neparametrické metody. K popisu výzkumného souboru byly využity základní deskriptivní statistiky. K následnému zjištění souvislosti mezi zkoumanými proměnnými jsme použili Fisherův exaktní test. Pro odhalení souvislosti hypnability k externímu či internímu místu řízení nám posloužil Mannův-Whitneyův U test.

3.9 Analýza dat a její výsledky

3.9.1 Analýza dat

Data z Rotterova I-E dotazníku byla převedena do programu Microsoft Office Excel, kde jsme je dále analyzovali. Vypočítali jsme převažující externí či interní místo řízení u respondentů. Výpočet byl proveden skrze součet odpovědí vztahující se k internímu místu řízení a součet odpovědí k externímu místu řízení. Dostáváme tak dva číselné údaje, kdy jsme schopni na základě porovnání určit převažující místo řízení u respondenta.

Jelikož jsme se rozhodli hypnabilitu u respondentů určovat skrze reagování na zadávanou sugesci lehkosti ruky, druhým zaznamenávaným údajem tedy bylo, jestli ruku zvednul či nikoliv. Mohli jsme tak následně tato alternativní data všech respondentů převést do souhrnné tabulky, která nám sdružovala údaje o výši externího a interního řízení. K této tabulce jsme dále přidali alternativní údaje o hypnabilitě, které jsme převedli do číselných kódů. Číslo 0 tak bude zastupovat nezvednutí ruky a číslo 1 reagování na zadávanou sugesci zvednutí ruky. Pro vytvoření tabulek nám posloužil rovněž program Microsoft Office Excel.

Pro větší přehlednost si zde uveďme výše zmíněné tabulky s údaji. Červenou barvou jsou označena data u respondentů, kde je těsná hranice bodů mezi interním a externím místem řízení. S touto skutečností je v analýze dat dále pracováno:

Hypnabilita
0 = nezvednul ruku
1 = zvednul ruku

		Locus of control		
Respondenti	**Pohlaví**	**Kontrola externí**	**Kontrola interní**	**Hypnabilita**
1	žena	13	10	0
2	žena	6	17	0
3	žena	14	9	1
4	žena	13	10	1
5	žena	7	16	1
6	žena	16	7	1
7	žena	11	12	1
8	žena	6	17	1
9	žena	18	5	1
10	muž	7	16	1
11	žena	15	8	0

12	žena	11	12	0
13	žena	10	13	0
14	žena	12	11	1
15	žena	11	12	1
16	žena	13	10	0
17	žena	16	7	0
18	žena	12	11	1
19	muž	8	15	0
20	muž	15	8	0
21	muž	10	13	0
22	žena	5	18	1
23	žena	15	8	1
24	muž	13	10	1
25	žena	12	11	0
26	žena	16	7	0
27	žena	9	14	0
28	muž	11	12	0
29	žena	7	16	0
30	žena	10	13	1
31	žena	10	13	0
32	žena	8	15	1
33	žena	13	10	1
34	muž	8	15	0
35	žena	11	12	0
36	žena	18	5	0
37	žena	7	16	1
38	žena	16	7	0

Tabulka 3 Měřené údaje u respondentů

V programu Statistica bylo následně využito deskriptivních statistik k popisu výsledných hodnot z dotazníku ke zjištění locus of control. Tabulka nám tedy předkládá průměrné, minimální a maximální naměřené hodnoty u interního a externího místa kontroly:

Locus of control	Počet	Průměr	Minimum	Maximum	Směr. od.
Interní kontrola	38	11,39	5,00	18,00	3,51
Externí kontrola	38	11,61	5,00	18,00	3,51

Tabulka 4 Deskriptivní statistiky interního a externího místa kontroly

Pro zjednodušení a větší přehlednost jsme dále získaná data o locus of control respondentů porovnávali a rozhodli jsme o jejich interním či externím místu kontroly. Hranicí pro rozhodnutí o místu kontroly respondenta je hodnota dvanácti bodů. V tabulce bylo ponechané červeně vyznačené místo kontroly u respondentů, jejichž rozdíl mezi interním a externím místem kontroly činil pouze jeden bod. Konečná tabulka nám tedy předkládá již výsledné místo kontroly u respondentů s jejich hypnabilitou:

Hypnabilita
0 = nezvednul ruku
1 = zvednul ruku

Respondenti	Pohlaví	Locus of control	Hypnabilita
1	žena	externalista	0
2	žena	internalista	0
3	žena	externalista	1
4	žena	externalista	1
5	žena	externalista	1
6	žena	externalista	1
7	žena	externalista	1
8	žena	internalista	1
9	žena	externalista	1
10	muž	internalista	1
11	žena	externalista	0
12	žena	internalista	0
13	žena	internalista	0
14	žena	externalista	1
15	žena	internalista	1
16	žena	externalista	0
17	žena	externalista	0
18	žena	externalista	1
19	muž	internalista	0
20	muž	externalista	0
21	muž	internalista	0
22	žena	internalista	1
23	žena	externalista	1
24	muž	externalista	1
25	žena	externalista	0
26	žena	externalista	0
27	žena	internalista	0
28	muž	internalista	0
29	žena	internalista	0
30	žena	internalista	1

31	žena	internalista	0
32	žena	internalista	1
33	žena	externalista	1
34	muž	internalista	0
35	žena	internalista	0
36	žena	externalista	0
37	žena	internalista	1
38	žena	externalista	0

Tabulka 5 Měřené údaje u respondentů

Dle stanovené hypotézy jsme dále zjišťovali vzájemnou souvislost mezi výše zobrazenými proměnnými. Nebyla zjišťována kauzalitu mezi těmito dvěma proměnnými, tudíž se v této práci nesnažíme zjistit, jestli je jedna proměnná příčinou změn u proměnné druhé či naopak. Hledáme vzájemnou souvislost mezi těmito alternativními proměnnými. Tuto souvislost jsme se v práci snažili odhalit skrze výpočet Fisherova exaktního testu v programu Statictica. Fisherův exaktní test byl zvolen s přihlédnutím k velikosti našeho výzkumného souboru a rovněž kvůli větší síle této metody. Výsledná p hodnota je p = 0,35. Vypočtená čtyřpolní tabulka nám poté přehledně zobrazuje hodnoty zkoumaných proměnných:

Locus of control	**Hypnabilita**		
	0	**1**	Součet řádků
externalista	9	11	20
internalista	11	7	18
Součet sloupců	20	18	38

Tabulka 6 Čtyřpolní tabulka s výslednými hodnotami u n = 38

Jelikož však byl u osmi respondentů rozdíl výsledných hodnot externího a interního místa kontroly pouze jeden bod (červeně zaznamenání respondenti v tabulce 4 a 5), mohly být výsledky touto nevyhraněností ovlivněny. Pro zjištění této skutečnosti jsme se rozhodli je ze souboru odstranit a provést výpočet bez nich. Skrze opakované použití Fisherova exaktního testu dostáváme p = 0,73. Rovněž přikládáme čtyřpolní tabulku zobrazující hodnoty proměnných:

Locus of control	**Hypnabilita**		
	0	**1**	součet řádků
externalista	8	8	16
internalista	8	6	14
Součet sloupců	16	14	30

Tabulka 7 Čtyřpolní tabulka s výslednými hodnotami u n = 30

Při další práci s daty jsme vycházeli ze stanoveného výzkumného pod úkolu. Snažili jsme se zjistit, zdali hypnabilita více souvisí s interním či externím místem kontroly. S přihlédnutím k velikosti výzkumného souboru a k výsledku testu normality byly zvoleny neparametrické metody. Pro statistické ověření byl tedy využit Mannův-Whitneyův U test s korekcí na spojitost. Jelikož dávají naměřené výsledné hodnoty externího a interního místa kontroly (viz tabulka číslo 3) vždy součet celkového počtu bodů, je zbytečné U test počítat pro externí i interní místo kontroly zvlášť. Postačí nám tedy pouze výpočet pro externí místo kontroly. Výsledky se dají přehledně vyjádřit za pomocí krabicového grafu, ve kterém je také hodnota testové statistiky U a p hodnota. Zobrazuje naměřené hodnoty externalistů u souboru 38 osob, přičemž 20 bylo nehypnabilních a 18 hypnabilních:

Hypnabilita
0 = nehypnabilní
1 = hypnabilní

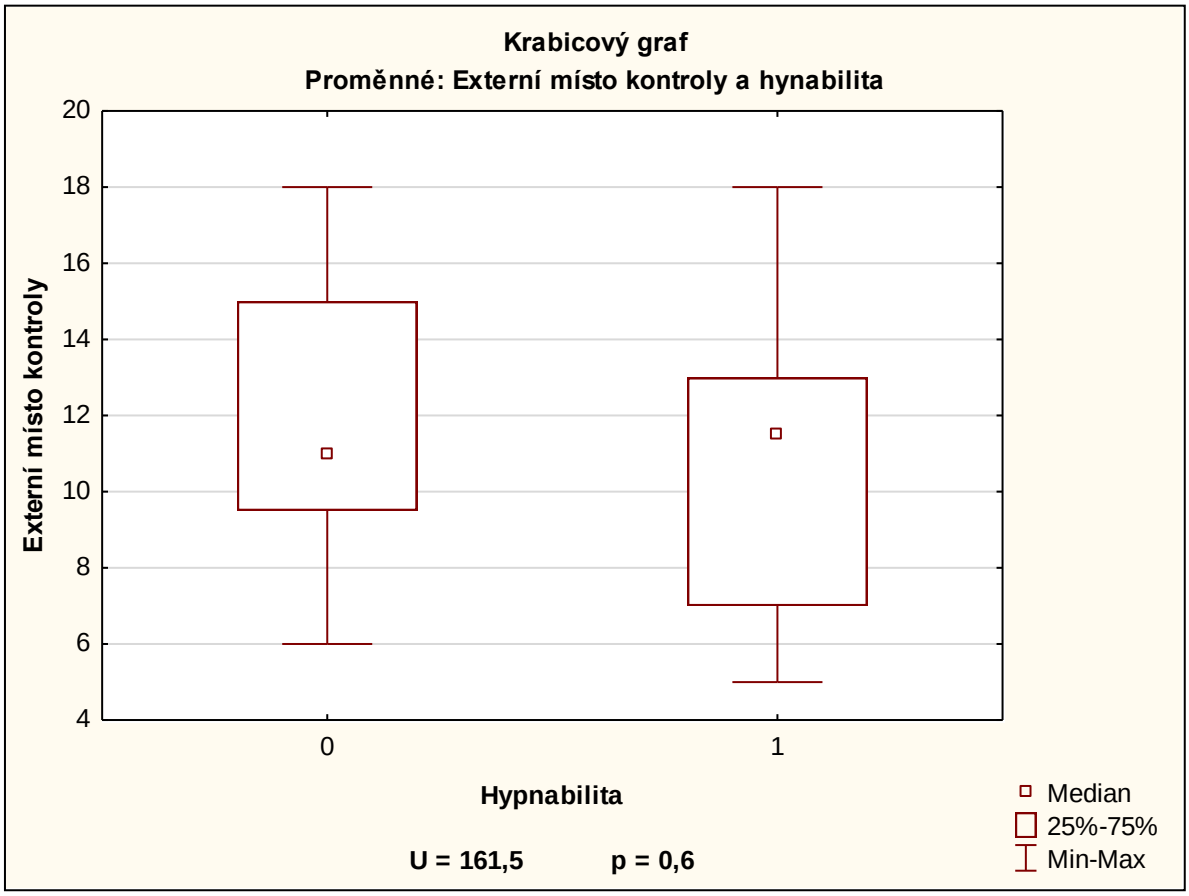

Graf 3 Krabicový graf

3.9.2 Platnost hypotéz

V této podkapitole se opět vraťme ke stanovené hypotéze a výzkumnému pod úkolu, kdy jsme schopni na základě výše uvedených výsledků rozhodnout o jejich přijetí či zamítnutí:

- ***HA: Ve výběrovém souboru je statisticky významná souvislost mezi locus of control a těmi, co reagovali na zadávanou sugesci zvednutí ruky v průběhu hypnotizování.*** Fisherův exaktní test nám u souboru n = 38 poskytl p = 0,35. Souvislost mezi hypnabilitou a locus of control pozorované hodnoty nepotvrzují. Stanovenou alternativní hypotézu tudíž zamítáme.

- Výzkumným pod úkolem jsme se následovně snažili zjistit, zdali se hypnabilita vztahuje více k internímu či externímu místu kontroly statisticky významněji.
  Skrze Mannův-Whitneyův U-test u souboru n = 38, kdy bylo 20 respondentů nehypnabilních a 18 hypnabilních, jsme dospěli k těmto hodnotám:
  U = 161,5; p = 0,6; AUC = 0,55. Míra účinku AUC vyjadřuje pravděpodobnost, že náhodně vylosovaný nehypnabilní respondent bude dosahovat vyšších hodnot naměřené externality nežli náhodně vylosovaný hypnabilní respondent. Proto tvrzení, že by se hypnabilita vztahovala statisticky významněji k internímu či externímu místu kontroly rovněž zamítáme.

4 DISKUZE

Výzkumná část této bakalářské práce byla zaměřená na zjištění vztahu mezi hypnabilitou a locus of control. Předpokládali jsme, že hypnabilita s místem kontroly bude souviset a dle tohoto předpokladu jsme rovněž formulovali výzkumnou hypotézu. K tomuto předpokladu jsme dospěli na základě výzkumů od Gudjonssona, Listera či Josepha, Chana a Loftuse (in Liebman, a kol., 2002), kteří nalezli vztah mezi locus of control a sugestibilitou, která je v úzkém vztahu s hypnabilitou. Samotný vztah mezi hypnabilitou a locus of control dále potvrdili Austrin a Pereira (1978) ve svém výzkumu.

Na základě statistických výpočtů jsme však dospěli k výsledkům, které výše uvedené nepotvrzují. Výsledky na našem výzkumném souboru nám tedy neumožňují dávat do souvislosti hypnabilitu s locus of control. Výsledek Fisherova exaktního testu nám neumožňuje zamítnutí nulové hypotézy a alternativní hypotézu tudíž nemůžeme přijmout. Následné vygenerování čtyřpolní tabulky (Tabulka číslo 6) nám přehledně předkládá četnost hypnability u internalistů a externalistů. Můžeme tedy vidět, že jedenáct externalistů z našeho výzkumného souboru bylo hypnabilních a devět na sugesce lehkosti ruky nereagovalo. Internalistů bylo hypnabilních sedm a jedenáct ruku nezvednulo vůbec. Pozorujeme tedy nepatrně vyšší počet hypnabilních externalistů. Vzhledem k nevyrovnanosti externalistů a internalistů ve výzkumném souboru a jen nepatrnému rozdílu mezi hypnabilními inernalisty a externalisty je tato skutečnost nevypovídající. Můžeme tak již ze čtyřpolní tabulky vyčíst, že nemůžeme rozhodnout o souvislosti mezi hypnabilitou a locus of control. Výsledek by totiž mohl být jiný již jen v případě vyrovnanosti externalistů a internalistů v našem souboru.

K tomuto výsledku však mohlo dojít z příčiny nevyhraněného místa kontroly u osmi respondentů. U těchto probandů se jednalo o rozdíl pouze jednoho bodu mezi interním a externím místem kontroly v Rotterově I-E dotazníku. V důsledku nevyhraněnosti těchto respondentů tak mohlo dojít ke konečnému zkreslení hledané souvislosti mezi hypnabilitou a locus of control. Pro tyto důvody jsme se rozhodli k ověření výsledků těchto osm respondentů odebrat. Bohužel ani po následném použití Fisherova exaktního testu jsme nedošli k lepším výsledkům a nemohli jsem tak ani po odstranění osmi nevyhraněných respondentů prokázat vztah mezi hypnabilitou a locus of control. Vygenerovaná čtyřpolní

tabulka (Tabulka číslo 7) nám tak ukázala, že se jednalo o osm hypnabilních a stejný počet nehypnabilních externalistů. Inetrnalistů bylo osm nehypnabilních a šest hypnabilních. Údaje z této tabulky nám již tedy dopředu nastiňují, že nebudeme schopni spojovat hypnabilitu s externím či s interním místem kontroly.

Pro statistické ověření tohoto předpokladu byl zvolen Mannův-Whitneyův U-test. Snažili jsme se tedy ověřit, zdali existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a interním či externím místem kontroly. Tento výzkumný pod úkol vycházel z výzkumů, které předkládaly nejednotné údaje ve vztahu hypnability k internímu či externímu místu kontroly. Souvislost s externím místem kontroly předkládají například autoři Austrin a Pereira (1978). Ovšem Svoboda (1986) uvádí souvislost s interním místem kontroly. Vypočtené hodnoty Mann-Whitneova U-testu nám však neumožňují přijmout tvrzení, že se hypnabilita vztahuje k internímu či externímu místu kontroly statisticky významněji. Přiložený krabicový graf (Graf číslo 3) nám zobrazuje výši naměřených hodnot externího místa kontroly u třiceti osmi respondentů, kde bylo 18 hypnabilních a 20 nehypnabilních. Z krabicového grafu tedy můžeme vyčíst, že maximální naměřené hodnoty u externality byly stejné u hypnabilních i nehypnabilních osob. Převážně však vyšších hodnot naměřené externality dosahovali nehypnabilní respondenti. Tento rozdíl však nebyl významný a vzhledem k většímu počtu nehypnabilních jedinců ve výzkumném souboru, je tato skutečnost nevýznamná. K následnému přihlédnutí na vypočtenou p hodnotu, tedy nemůžeme přijmout tvrzení, že by se hypnabilita statisticky významněji vztahovala k internímu či externímu místu kontroly.

Můžeme se nyní zamyslet, proč jsme nebyli schopni hypotézu potvrdit a nalézt souvislost k externalitě či internalitě. Jeden z možných argumentů by mohl znít, že samotné hypnotizovaní nemělo stejné podmínky pro všechny respondenty výzkumného souboru. Vždyť našich 38 respondentů nebylo hypnotizováno jednou osobou, ale na hypnotizování se nás podílelo víc. Protiargumentem by byly informace podané v teoretické části, neboť bylo uskutečněno mnoho výzkumů, které se snažily hledat souvislost mezi hypnabilitou a vlastnostmi hypnotizéra či hypnotických technik. Výzkumy však ukázaly, že jsou tyto faktory na hypnabilitě nezávislé (Hájek, Svoboda, 1979/80). Hypnabilita jedince tedy není ovlivnitelná zvolenou technikou navození hypnózy nebo samotným hypnotizérem. Tyto faktory však můžou působit rušivě či ovlivňovat subjektivní spokojenost hypnotizovaného z celého procesu hypnotizace. Kratochvíl (2009) dále tvrdí, že pokud jsou zachovány

standartní podmínky čtené formy hypnotizační techniky, neměl by mít méně zkušenější hypnotizér vliv na zkoumanou hypnabilitu subjektu.

Z teoretické části rovněž víme, že ke značnému ovlivnění zkoumaných proměnných mohlo dojít v důsledku podaných informací respondentům před samotným začátkem hypnotizace. Na tuto skutečnost upozornil Burger (1981), který ve svém výzkumu objevil výrazné ovlivnění hypnability u externalistů a internalistů na základě podaných informací. Proto jsme se snažili této skutečnosti vyhnout a nepřesvědčovat respondenty o tom, že je hypnabilita výhradně jejich vlastní schopností, či naopak, že se jedná o ryze schopnost hypnotizéra, jestli se do hypnózy dostanou či nikoliv.

Důvodem nepřijetí hypotézy by mohl být ne příliš rozsáhlý výzkumný soubor. Počet respondentů byl 39, přičemž došlo k úbytku jednoho respondenta. Vzhledem k časové náročnosti celého procesu hypnotizace a zkoumaných proměnných se ovšem nejedná ani o výzkumný soubor, který by byl malý či nedostačující pro zjištění této souvislosti.

Rovněž skutečnost, že je náš výzkumný soubor složen výhradně z vysokoškoláků by neměl zamezit zjištění souvislosti mezi proměnnými. Svoboda (1986), který k souvislosti dospěl, měl výzkumný soubor složený rovněž jen ze studentů. Podobně na tom byl i výzkumný soubor Austrina a Pereira (1978), kteří vztah potvrzují.

Na základě těchto skutečností se tak výsledky tohoto výzkumu přiklánějí již k prvním učiněným výzkumům na toto téma, kde k podobným závěrům došel i Klemp a Diamond (in Austrin & Pereira, 1978). Stejně i výsledky od Rickse (in Bean & Duff, 1975) nepřinášejí uspokojivé nalezení vztahu mezi hypnabilitou a locus of control. Samostatný výzkum na toto téma učinil opětovně i Klemp (in Bean & Duff, 1975), který rovněž vztah mezi proměnnými nenalézá.

Z novějších výzkumů na toto téma došel k podobným závěrům rovněž i Facco, Testoni, Ronconi, Casiglia, Zanette, a Spiegel (2016), kteří se ve svém výzkumu zaměřili na zjišťování celé škály souvislostí s hypnabilitou. Do tohoto výzkumu zahrnuli i locus of control. U tohoto osobnostního rysu však souvislost k hypnabilitě nenalezli.

Na základě výsledků této práce se rovněž i náš výzkum řadí k těm, které souvislost mezi proměnnými nenalézají. Jak bylo mnohokrát uvedeno v teoretické části této práce, samotná hypnabilita je stále zdrojem diskuzí. Výzkumy, které hledají souvislost mezi hypnabilitou a složkami osobnosti se nedočkávají jednotných výsledků. Na tuto skutečnost upozornil Kratochvíl (2011), když poukázal na četnost studií, které si při prozkoumávání

vztahu odporují. Dále uvádí, že se z těchto důvodů výzkumy na toto téma pozastavily. Samotná hypnabilita a její vlastnosti tedy ještě nejsou uspokojivě vymezeny. Toto zdůrazňuje i Facco a kol. (2016), kteří se podobným výzkumem snažili prokázat souvislost mezi hypnabilitou a složkami osobnosti. Tvrdí, že samotné vztahy k hypnabilitě nejsou dostatečně definovány. Výzkumy se tedy rozcházejí nejen v hledání souvislosti mezi námi zkoumanou hypnabilitou a locus of control, ale i v samotném vymezování vztahů k hypnabilitě.

Na základě všech uvedených informací, tedy nemůžeme potvrdit souvislost mezi zkoumanými proměnnými. Proto by bylo nesmyslné ulehčovat si práci k zjištění jedincovy hypnability na základě předloženého Rotterova I-E dotazníku. Stále tedy zůstává nejlepší volbou k zjištění hypnability u subjektu před započetím hypnotizování, sáhnout po zkouškách bdělé sugestibility. Víme totiž, že hypnabilita byla nejvíce autory dávána do souvislosti se sugestibilitou.

5 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit souvislost mezi hypnabilitou a locus of control. Rovněž se snažila přijít na to, jestli hypnabilita souvisí statisticky významněji s externím či interním místem kontroly.

Výzkumný soubor, který činil 38 respondentů, byl podroben statistické analýze. S přihlédnutím na velikost výzkumného souboru byl zvolen silnější Fisherův exaktní test. Výsledky Fisherova exaktního testu nám však neumožňují přijmout tvrzení, že by spolu proměnné hypnabilita a locus of control souvisely statisticky významně.

Pro statistické ověření větší souvislosti mezi hypnabilitou a externím či interním místem kontroly jsme zvolili Mannův-Whitneyův U-test. Test byl zvolen na základě výsledku testu normality a velikosti výzkumného souboru. Rovněž s přihlédnutím na výsledky Mann-Whitneova U-testu nám není umožněno prohlásit, že by hypnabilita souvisela statisticky významněji s interním či externím místem kontroly.

6 SOUHRN

Bakalářská práce se zaobírala vztahem mezi hypnabilitou a locus of control. Tato práce byla součástí širšího výzkumu vedeného doktorem Procházkou a doktorkou Sedláčkovou, zaměřeného na fyziologické reakce v průběhu hypnózy. Cílovou skupinou byli vysokoškolští studenti. Práce se skládá z části teoretické a empirické. V části teoretické je čtenář seznámen se zkoumanými proměnnými hypnabilitou a locus of control. Dále uvádíme existující výzkumy, které se podobným tématem zaobíraly a snažily se tak nalézt vztah mezi hypnabilitou a locus of control. V části empirické již pracujeme se získanými daty dle výzkumného problému a stanovených výzkumných cílů. V této části tedy vycházíme z teoretických poznatků a předešlých výzkumů, kdy se i my snažíme nalézt souvislost mezi zkoumanými proměnnými.

Tato práce tedy vycházela ze dvou hlavních cílů:

- Zjistit, zdali existuje souvislost mezi hypnabilitou a locus of control u našeho výzkumného souboru
- Zjistit, jestli hypnabilita souvisí více s interním či externím místem kontroly

V teoretické části byl čtenář seznámen s pojmem hypnóza a se stručnou historií této terapeutické techniky. Snažili jsme se poukázat na seriózní vědecký přístup k této metodě, na kterou stále mnoho osob pohlíží magickým pohledem Antona Mesmera. Uváděli jsme jednotlivá vymezení a definování hypnózy. Poukázali jsme tak na nespočet přístupů a názorů, které popisují hypnózu svým vlastním způsobem. Jedná se například o Jamese Braida či I. P. Pavlova, kteří na hypnózu nahlíželi jako na spánek (Zíka, 1992). Většina autorů se však přiklání ke třem společným rysům hypnózy. Jedná se tak o vztah k hypnotizérovi, zvýšenou sugestibilitu a změněný stav vědomí (Kratochvíl, 2009).

Zkoumanou proměnou však byla hypnabilita, která s hypnózou úzce souvisí. Již zde jsme se však setkali s prvními komplikacemi, neboť autoři se již při definování hypnability v názorech rozcházejí. Avšak většinová shoda v názorech autorů popisuje hypnabilitu jako schopnost být hypnotizován. Neméně důležitá pro naše účely byla i kapitola Vlastnosti hypnability, kde opět zjišťujeme, že se jedná o téma stále diskutované. Někteří autoři se však shodují, že hypnabilita není jednodimenzionální a skládá se tedy z vícero faktorů, jako je tomu například u inteligence (Svoboda, 1987). Dále se shodují, že je hypnabilita relativně

stálá vlastnost, která se nejvíce vztahuje k sugestibilitě (Kratochvíl, 2009). Na základě vztahu k sugestibilitě je tedy možné zjistit jedincovu hypnabilitu skrze zkoušky bdělé sugestibility před samotným hypnotizováním. Protože jsme pro získání potřebných dat rovněž i my naše respondenty hypnotizovali, následující kapitola popisuje hloubku hypnotického stavu a její měření. Popisovali jsme jednotlivé sugesce, které k tomuto měření slouží a jednotlivé hypnotizační techniky.

Jelikož se tato práce zaobírá vztahem mezi hypnabilitou a locus of control, další kapitola se zaobírá tématem hypnabilita a osobnost. Rovněž zde se setkáváme s nejednoznačnými výzkumy. Některé hypnabilitu dávají do vztahu s představivostí, absorpcí či výchovou. Kratochvíl (2011) však upozorňuje na nejednotné výsledky těchto výzkumů a hovoří o spojitosti pouze se sugestibilitou. Z této kapitoly tedy přecházíme k tématu locus of control, které je autory s osobností spojováno.

Při vymezení locus of control jsme vycházeli převážně z Rotterovy teorie. Ten si povšiml, že lidé mají určité představy o svém úspěchu či neúspěchu. Tyto představy se liší, pokud věří, že tohoto úspěchu bylo dosaženo na základě vlastního snažení či je to pouze důsledek náhody, štěstí či osudu. Rozdělil tak osoby na dva póly. Jedince s interním a externím místem kontroly (Rotter, 1966). Internalisté se tedy od externalistů liší v přesvědčení, že za své úspěchy, ale i neúspěchy si můžou oni sami. Jsou označováni za větší optimisty a jsou rovněž vyrovnanější. Z těchto důvodů jsou společností více žádaní a převážně pracují na vyšších pozicích, které vyžadují zodpovědný přístup. Přesvědčením, že jsou jejich výsledky závislé na nich samotných, však rovněž prožívají větší pocity úzkosti a podléhají depresi v situacích svého neúspěchu. Tomuto jsou uchráněni externalisté, kteří výsledky svého počínání přičítají vnějším okolnostem. Sami si tedy nekladou tolik náročné cíle jako osoby s interním zaměřením a rovněž na sebe nejsou tak přísní. Tímto přístupem se dopředu ochraňují před případným nezdarem (Cakirpaloglu, 2012).

V závěru teoretické části jsme uváděli výzkumy, které se zaobíraly souvislostí mezi hypnabilitou a locus of control. Z údajů uvedených v teoretické části, jsme již k určitým souvislostem docházeli. Například souvislost mezi locus of control a ovlivnitelností. Někteří autoři uvádí souvislost mezi locus of control a sugestibilitou, která je v těsném vtahu s hypnabilitou. Výzkumy, které se však snažily prokázat samotnou souvislost mezi proměnnými hypnabilitou a locus of control se s jednoznačným úspěchem nepotkávaly. Uváděli jsme si rozdílné výsledky autorů, kdy někteří vztah nenalézají, jako například Klemp a Diamond (in Austrin & Pereira, 1978). Podobně i výsledky studie od Rickse

(in Bean & Duff, 1975), nebo Faco a kol. (2016) nepřinášejí uspokojivé nalezení souvislosti. Oproti tomu Svoboda (1986) vztah k internímu místu kontroly předkládá, a také autoři Austrin a Pereira (1978) vztah uvádějí, avšak k místu externímu. K celé situaci se vyjadřuje Kratochvíl (2011), který zdůrazňuje již nejednotné závěry výzkumů k samotným vlastnostem hypnability. Uvádí, že se výzkumy zaměřené tímto bádáním pozastavily již z důvodu těžce uchopitelného fenoménu hypnability. K tomuto názoru se přidává i Faco a kol. (2016), kteří dle výsledků svého výzkumu dospívají k názoru, že je hypnabilita doposud neuspokojivě vymezena. I když je mnoha autory spojována s určitými osobnostními vlastnostmi, k jedné jediné ji připoutávat nemůžeme. Nejsilnější vztah tak stále zůstává s bdělou sugestibilitou.

Empirická část této práce vycházela z údajů obsažených v části teoretické. Dle stanovených výzkumných cílů a výzkumného problému, byla stanovena hypotéza. Tato alternativní hypotéza předpokládala souvislost mezi hypnabilitou a locus of control. Hypotéza byla doplněna výzkumným pod úkolem, který si kladl za úkol zjistit, jestli hypnabilita souvisí významněji s interním či externím místem kontroly. Pro dosažení výsledků jsme se tedy rozhodli využít kvantitativního designu, jenž využívá statistických testů.

Pro získání dat od respondentů nám tedy posloužil přeložený Rotterův I-E dotazník k zjištění locus of control a Kratochvílova standardizovaná forma hypnotizování s jeho třístupňovým měřením hloubky hypnózy. Náš výzkumný soubor činilo 39 osob, ovšem došlo k úbytku jednoho respondenta z důvodu neodevzdání dotazníku. Konečný výzkumný soubor tak činilo 38 respondentů, kteří odevzdali vyplněné Rotterovy I-E dotazníky a prošli hypnotizačním procesem. V průběhu hypnózy byla respondentům zadávána celá řada sugescí, kterými jsme se snažili zjistit hypnabilitu respondentů. Pro naše účely je však nejnosnější sugesce lehkosti ruky. Od výzkumného souboru jsme tedy dostali údaje z dotazníků a údaj o reagování na sugesci lehkosti ruky. Výsledná data jsme shrnuli do tabulky, ve které jsme měli údaj o interním či externím místu kontroly a údaj o hypnabilitě či nehypnabilitě respondenta, která vycházela z reakcí na sugesci lehkosti ruky.

Následovala analýza dat, ve které jsme údaje podrobili statistické analýze za účelem zjištění souvislosti mezi zkoumanými proměnnými. Pro práci s daty jsme využívali Microsoft Office Excel a program Statistica. Pro zjištění souvislosti mezi hypnabilitou a locus of control nám posloužil Fisherův exaktní test. Pro následné zjištění vztahu mezi hypnabilitou a interním či externím místem kontroly jsme využili Mannův-Whitneyův

U-test. Dle dosažených výsledků jsme však nebyli schopni přijmout alternativní hypotézu a souvislost mezi proměnnými jsme tudíž nemohli prokázat. Podobně tomu bylo u souvislosti s hypnabilitou a interním či externím místem kontroly, kdy jsme nebyli schopni tuto větší souvislost k jednomu ze zaměření dokázat.

Při zamyšlení, proč jsme nebyli schopni potvrdit zadanou hypotézu se dostáváme k teoretické části a uváděným výsledkům studií, které se na výsledcích neshodují. Naše výsledky se tudíž připojují k výzkumům, které souvislost neprokazují. Již samotné výzkumy pojednávající o vlastnostech hypnability se nepotkávají s patřičnými úspěchy a rovněž výsledky těchto studií si mnohdy odporují. Ačkoliv je hypnabilita některými autory dávána do souvislosti s celou řadou osobnostních vlastností a rysů, kde někteří autoři uvádějí vztah s námi zkoumaným locus of control, nemůžeme prohlásit, že by se hypnabilita vztahovala pouze k jednomu rysu statisticky významně. Pro určování hypnability u subjektu před samotnou hypnotizací, jsou tedy stále nejlepší zkouškou bdělé zkoušky sugestibility. Jelikož je sama hypnabilita stále zdrojem diskuzí, jistě se nejedná o téma výzkumně uzavřené.

LITERATURA

1. Austrin, H. R., & Pereira, M. J. (1978). *Locus of Control as a Predictor of Hypnotic Susceptibility. American Journal of Clinical Hypnosis, 20(3), 199–202*.doi:10.1080/00029157.1978.10403930
2. Avtgis, T. A. (1998). *Locus of Control and Persuasion, Social Influence, and Conformity: A Meta-Analytic Review. Psychological Reports, 83(3), 899–903*.doi:10.2466/pr0.1998.83.3.899
3. Bean, B. W., & Duff, J. L. (1975). *The Effects of Video Tape, and of Situational and Generalized Locus of Control, upon Hypnotic Susceptibility. American Journal of Clinical Hypnosis, 18(1), 28–33*.doi:10.1080/00029157.1975.10403767
4. Beck, G. (2007). *Zakázaná rétorika: 30 manipulativních technik.* Grada Publishing a.s.
5. Bechtel, R. B., & Bechtel, R. B. (1997). *Environment and behavior: An introduction*. Sage.
6. Burger, J. M. (1981). *Locus of control, motivation, and expectancy: Predicting hypnotic susceptibility from personality variables. Journal of Research in Personality, 15(4), 523–537.* doi:10.1016/0092-6566(81)90048-9
7. Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, a.s.
8. Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Grada Publishing as.
9. Council, J. R., & Green, J. P. (2004). *Examining the Absorption-Hypnotizability Link: The Roles of Acquiescence and Consistency Motivation. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 52(4), 364–377*.doi:10.1080/00207140490883950
10. Cwajda-Białasik, J., Szewczyk, M. T., Mościcka, P., & Cierzniakowska, K. (2012). *The locus of pain control in patients with lower limb ulcerations. Journal of Clinical Nursing, 21(23-24), 3346–3351.* doi:10.1111/j.1365-2702.2012.04163.x
11. Dana, R. H., & Cooper, G. W. (1964). *Prediction of Susceptibility to Hypnosis. Psychological Reports, 14(1), 251–265*.doi:10.2466/pr0.1964.14.1.251
12. Davis, W. L., & Phares, E. J. (1969). *Parental Antecedents of Internal-External Control of Reinforcement. Psychological Reports, 24(2), 427–436.* doi:10.2466/pr0.1969.24.2.427

13. Erickson, M. H. (1958). *Naturalistic Techniques of Hypnosis. American Journal of Clinical Hypnosis*, 1(1), 3–8. doi:10.1080/00029157.1958.10401766
14. Erickson, M. H. (1959). *Hypnosis in Painful Terminal Illness. American Journal of Clinical Hypnosis*, 1(3), 117–121. doi:10.1080/00029157.1959.10401776
15. Facco, E., Testoni, I., Ronconi, L., Casiglia, E., Zanette, G., & Spiegel, D. (2016). *Psychological Features of Hypnotizability:A First Step Towards Its Empirical Definition. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 65(1), 98–119.*doi:10.1080/00207144.2017.1246881
16. Fiori, K. L., Brown, E. E., Cortina, K. S., & Antonucci, T. C. (2006). *Locus of control as a mediator of the relationship between religiosity and life satisfaction: Age, race, and gender differences. Mental Health, Religion & Culture, 9(3), 239–263*.doi:10.1080/13694670600615482
17. Gudjonsson, G. H., & Lister, S. (1984). *Interrogative Suggestibility and its Relationship with Self-Esteem and Control. Journal of the Forensic Science Society, 24(2), 99–110.* doi:10.1016/s0015-7368(84)72302-4
18. Gudjonsson, G. H., & Young, S. (2011). *Personality and deception. Are suggestibility, compliance and acquiescence related to socially desirable responding? Personality and Individual Differences, 50(2), 192–195*.doi:10.1016/j.paid.2010.09.024
19. Hájek, P., & Svoboda, M. (1979/80). *České verze nástrojů na měření hypnability*, Sborník prací FF BU, I 14/15, 159-170.
20. Hans, T. (2000). *A meta-analysisi of the effects of adventure programming on locus of control. Journal of Contemporrary Psychoterapy*, 30(1), 33-60. Získáno 31. ledna 2019 z http//wilderdom.com/pdf/Hans2000AdventureTherapyLOCMetaanalysis.pdf.
21. Hanžlová, M., & Macek, P. (2009). *Vztah mezi styly zvládání, přesvědčením o vlastním vlivu a problémy dospívajících*. *Psychológia a patopsychológia diťaťa*, 43, 1, 3-22. Získáno 1. ledna 2019 z http//e-psycholog.eu/clanek/42
22. Hilgard, E. R. (1975). *Hypnosis*. *Annual review of psychology*, *26*(1), 19-44.
23. Hladík, L., & Svoboda, M. (1993). *Internalita a externalita a školní úspěšnost.* Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1993, roč. 42, č. I27, s. [99]-104
24. Chertok, L. (1986). *Nepoznaná psychika*. Praha: Avlcenum.

25. Kratochvíl, S. (1972). *Podstata hypnózy a spánek: příspěvek k teorii hypnózy*. Praha: Academia.
26. Kratochvíl, S. (2009). *Klinická hypnóza* (3., aktualiz. a rozš. vyd). Praha: Grada.
27. Kratochvíl, S. (2011). *Experimentální hypnóza* (3., aktualizované a rozšířené vydání). Praha: Grada.
28. Kratochvíl, S., & Macdonald, H. (1972). *Sleep in Hypnosis: A Pilot EEG Study. American Journal of Clinical Hypnosis,* 15(1), 29–37. doi:10.1080/00029157.1972.10402207
29. Křivohlavý, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál ISBN 80-7178-551-2.
30. Larsen, K. S., Triplett, J. S., Brant, W. D., & Langenberg, D. (1979). *Collaborator Status, Subject Characteristics, and Conformity in the Asch Paradigm. The Journal of Social Psychology, 108(2), 259–263.*doi:10.1080/00224545.1979.9711639
31. Lecron, L. M. (1953). *A method of measuring the depth of hypnosis*. *Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 1(2), 4–7. doi:10.1080/00207145308409812
32. LeCron, L. M. (1996). *Autohypnóza: jak ji provádět a využívat v běžném životě*. Olomouc: Votobia.
33. Lepper, M. R., & Greene, D. (Eds.). (1978). *The hidden costs of reward: New perspectives on the psychology of human motivation*. Oxford, England: Lawrence Erlbaum.
34. Liebman, J. I., McKinley-Pace, M. J., Leonard, A. M., Sheesley, L. A., Gallant, C. L., Renkey, M. E., & Lehman, E. B. (2002). *Cognitive and psychosocial correlates of adults' eyewitness accuracy and suggestibility. Personality and Individual Differences, 33(1), 49–66.*doi:10.1016/s0191-8869(01)00135-0
35. Lohr, J. M., & Souheaver, G. T. (1982). *Relationship between Suggestibility and Locus of Control of Reinforcement. Psychological Reports, 50(1), 10–10.*doi:10.2466/pr0.1982.50.1.10
36. Malina, J. a kol. (2009). *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
37. Marcuse, F. L. (1959). *Hypnosis: fact and fiction*. London: Penguin Books.
38. McGee, A., & McGee, P. (2013). *Search, Effort, and Locus of Control*. *SSRN Electronic Journal.* doi:10.2139/ssrn.2317135
39. Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.

40. Paddock, J. R., Terranova, S., Kwok, R., & Halpern, D. V. (2000). *When Knowing Becomes Remembering: Individual Differences in Susceptibility to Suggestion. The Journal of Genetic Psychology, 161(4), 453–468.*doi:10.1080/00221320009596724
41. Palagini, L., & Rosenlicht, N. (2011). *Sleep, dreaming, and mental health: a review of historical and neurobiological perspectives*. *Sleep medicine reviews*, *15*(3), 179-186.
42. Plháková, A. (2010). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
43. Rokke, P. D., Absi, M. A., Lall, R., & Oswald, K. (1991). *When does a choice of coping strategies help? The interaction of choice and locus of control. Journal of Behavioral Medicine, 14(5), 491–504.*doi:10.1007/bf00845106
44. Rotter, J. B. (1966). *Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological Monographs: General And Applied*, 80(1), 1-28.
45. Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti*. Grada publishing as.
46. Shor, R. E. (1970). *The three-factor theory of hypnosis as applied to the book-reading fantasy and to the concept of suggestion. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis,* 18(2), 89–98. doi:10.1080/00207147008415907
47. Shor, R. E., & Orne, E. C. (1963). *Norms on the Harvard Group Scale of Hypnotic Susceptibility, Form A. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis,* 11(1), 39–47. doi:10.1080/00207146308409226
48. Shor, R. E., Orne, M. T., & O'Connell, D. N. (1966). *Psychological correlates of plateau hypnotizability in a special volunteer sample. Journal of Personality and Social Psychology,* 3, 80- 95. Získáno 25.2.2014 z http://www.psych.upenn.edu/history/orne/shoreetal1966jpsp8095.html
49. Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií. Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace.* Praha: Grada.
50. Stanke, A., & Taylor, M. (2004). *Religiosity, locus of control, and superstitious belief. Journal of Undergraduate Research, 7*(1), 1-5.
51. Svoboda, M. (1986). *Hypnotická schopnost ve vztahu k sociální ovlivnitelnosti*. In *Sborník FF BU*. s. 45-56. I, 21.
52. Svoboda, M. (1987). *Hypnotické chování: teoretický a experimentální přístup*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně.
53. Svoboda, M. (1997). *Metody sugestivní, hypnotické a imaginativní psychoterapie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity.
54. Svoboda, M. (2010). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.

55. Tellegen, A., & Atkinson, G. (1974). *Openness to absorbing and self-altering experiences (“absorption”), a trait related to hypnotic susceptibility. Journal of Abnormal Psychology*, 83(3), 268–277. doi:10.1037/h0036681
56. Vickers, A., Zollman, C., & Payne, D. K. (2001). *Hypnosis and relaxation therapies*. *The Western journal of medicine*, *175*(4), 269-72.
57. Wagstaff, G. F. (1998). *The semantics and physiology of hypnosis as an altered state: towards a definition of hypnosis. Contemporary Hypnosis, 15(3), 149–165.* doi:10.1002/ch.125
58. Weitzenhoffer, A. M. (1980). *Hypnotic Susceptibility Revisited*. American Journal of Clinical Hypnosis, 22(3), 130–146. doi:10.1080/00029157.1980.10403217
59. Williamson, A. (2012). *History of Hypnosis*. *The Handbook of Contemporary Clinical Hypnosis*, 31–40. doi:10.1002/9781119950905.ch3
60. Zachariae, R., J∅rgensen, M. M., & Christensen, S. (2000). *Hypnotizability and Absorption in a Danish Sample: Testing the Influence of Context. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 48(3), 306–314. doi:10.1080/00207140008415248
61. Zeig, J. K., & Munion, W. M. (2007). *Milton H. Erikson*. Praha: Triton.
62. Zíka, J. (1992c). *Hypnóza není spánek*. Praha: Jiří Zíka.
63. Zíka, J. (2011). *Fenomén hypnóza*. Praha: XYZ.

Seznam grafů

Graf 1 Výběrový soubor 1 46
Graf 2 Výběrový soubor 2 47
Graf 3 Krabicový graf 53

Seznam tabulek

Tabulka 1 Úryvek z použité testové metody 40
Tabulka 2 Věkové rozložení respondentů 45
Tabulka 3 Měřené údaje u respondentů 50
Tabulka 4 Deskriptivní statistiky interního a externího místa kontroly 50
Tabulka 5 Měřené údaje u respondentů 52
Tabulka 6 Čtyřpolní tabulka s výslednými hodnotami u n = 38 52
Tabulka 7 Čtyřpolní tabulka s výslednými hodnotami u n = 30 52

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah mezi hypnabilitou a místem kontroly
Autor práce: Přemysl Khýr
Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D
Počet stran a znaků: 68; 122 052
Počet příloh: 1
Počet titulů a použité literatury: 63

Abstrakt:

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit souvislost mezi hypnabilitou a locus of control. Rovněž se snažila zjistit, zdali existuje statisticky významnější souvislost k internímu či externímu místu kontroly. Dle stanovených výzkumných cílů a zkoumaných proměnných práce využívala kvantitativní metodologii. Sběr dat byl učiněný skrze Rotterův I-E dotazník, měřící locus of control. Hypnabilita byla u respondentů zjišťována skrze Kratochvílovu standardizovanou formu verbálně fixační hypnotizace. Výběrový soubor zahrnoval 38 respondentů, kteří jsou vysokoškoláci. Respondenti byli do výzkumného souboru zařazeni nepravděpodobnostní metodou výběru. Získaná data výzkumného souboru byla podrobena statistické analýze. Pozorované hodnoty však neumožňují přijmout tvrzení, že by hypnabilita souvisela s locus of control statisticky významně. Rovněž nám neumožňují prohlásit, že by se hypnabilita vztahovala statisticky významněji k internímu či externímu locus of control.

Klíčová slova: místo kontroly, hypnabilita, hypnóza

ABSTRACT OF THESIS

Title: The relation between hypnability and locus of control

Author: Přemysl Khýr

Supervisor: PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D

Number of pages and characters: 68; 122 052

Number of appendices: 1

Number of references: 63

Abstract:

This thesis is aimed at finding the connection between hypnotic susceptibility and the locus of control. At the same time, it is also focused on the existence of the statisticaly more important alliance between the internal and the external locus of control. Due to the established experimental objectives and examined variables, the results are based on quantitative methodology. The collection of investigative data was made by Rotter's I-E questionnaire, measuring the locus of control. The hypnotic susceptibility of the responders was based on Kratochvil's standart form of verbaly fixed hypnosis. The selected sample of respondants was based on 38 university students. The respondants were selected by nonprobability sampling. The data obtained from the investigative group was submitted to statistic analysis. The final results do not allow us to accept the fact that hypnotic susceptibility is statisticaly well-connected with the locus of control. At the same time we are not able to state that hypnotic susceptibility is statisticaly well-connected to the internal or the external locus of control.

Klíčová slova: locus of control, hypnotic susceptibility, hypnosis

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Informovaný souhlas

Příloha: Informovaný souhlas

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie
Vodární 9, 779 00 Olomouc

Informovaný souhlas

pro výzkumný projekt: *Psychofyziologie hypnózy a hypnotických sugescí.*
Garanti výzkumu: (*Mgr. Zuzana Sedláčková, Ph.D., PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D.*)

Vážená paní, vážený pane,

obracíme se na Vás se žádostí o spolupráci na výzkumném projektu, jehož cílem je zjistit psychofyziologické souvislosti hypnózy, hypnotických sugescí a relaxovaného stavu. Cílem je ověřit, zda se vliv sugescí promítá do biologických signálů a jaké existují vztahy k psychologickým dotazníkům. Čas k vyplnění dotazníků se pohybuje v rozmezí 40-60 minut. Samotný proces měření společně se standardizovaným postupem hypnózy zabere 30-40 minut. Pokud s účastí na výzkumu souhlasíte, připojte podpis, kterým vyslovujete souhlas s níže uvedeným prohlášením.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Řešitel/ka výzkumu mne informoval/a o jeho podstatě a seznámil/a mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, podobně jako s jeho výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou použity jen pro účely výzkumu a že výsledky výzkumu mohou být anonymně publikovány či ústně prezentovány.

Měl/a jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit, měl/a jsem možnost se řešitele/ky zeptat na vše, co jsem považoval/a za pro mne podstatné a potřebné vědět. Na mé případné dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informován/a, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na výzkumu odstoupit, a to i bez udání důvodu.

Jméno, příjmení a podpis účastníka v projektu (zákonného zástupce): _____

_____

V_____dne:_____